

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ВОЛИНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра фізіології людини і тварин

На правах рукопису

ДОРДЮК МАРІЯ МИКОЛАЇВНА

**ФАСИЛІТАТИВНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я:
ПРАКТИЧНІ ПРИЙОМИ**

Спеціальність: 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

Освітньо-професійна програма: Середня освіта. Біологія,
природознавство, здоров'я людини

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

Дмитроца Олена Романівна

кандидат біологічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри фізіології людини і тварин

від _____ 2023

Завідувач кафедри

доц. Качинська Т.В. _____

ЛУЦЬК – 2023

Анотація

Дордюк М.М. ФАСИЛІТАТИВНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я: ПРАКТИЧНІ ПРИЙОМИ. Під час проведення дослідження було встановлено, що питання фасилітаційної взаємодії між учителем та учнями є актуальним і зумовлене сучасним станом суспільства, соціально-економічними перетвореннями та змінами в культурному середовищі. Ці зміни спрямовані на створення сприятливих відносин між учителем та учнями в контексті освіти загальної середньої школи. Фасилітаційна компетентність вчителя розглядається як складна інтегрована характеристика, яка включає чотири важливі аспекти: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивний.

В науковій роботі досліджено поняття фасилітаційної взаємодії в закладах загальної середньої освіти; вивчено форми, методи та прийоми організації фасилітаційної взаємодії; встановлено необхідні навички вчителя-фасилітатора для реалізації фасилітаційного підходу на уроках. Вивчено готовність майбутніх вчителів до фасилітаційної взаємодії в освітньому процесі. Встановлено, що магістранти готові впроваджувати фасилітаційний підхід у викладанні основ здоров'я. Проведено аналіз календарного планування предмету «Основи здоров'я. 8 клас» з метою визначення основних шляхів формування здоров'язберігаючого середовища у класі. При розробці уроків з основ здоров'я з впровадженням фасилітаційного підходу підібрано комплекс інтерактивних методик. Розробка та проведення уроків з впровадженням фасилітаційних прийомів дають підстави стверджувати про підвищення ефективності навчального процесу.

Ключові слова: основи здоров'я, фасилітаційна взаємодія, фасилітаційний підхід, компетентність, середня школа, інтерактивні методи навчання.

Abstract

Dordyuk M.M. FACILITATIVE APPROACH TO TEACHING THE BASICS OF HEALTH: PRACTICAL TECHNIQUES. The study found that the issue of facilitation interaction between teachers and students is relevant and is conditioned by the current state of society, socio-economic transformations and changes in the cultural environment. These changes are aimed at creating favourable relationships between teachers and students in the context of general secondary school education. The teacher's facilitation competence is seen as a complex integrated characteristic that includes four important aspects: motivational, cognitive, operational and reflective.

The research paper investigates the concept of facilitation interaction in general secondary education institutions; the forms, methods and techniques of organising facilitation interaction are studied; the necessary skills of a teacher-facilitator to implement a facilitation approach in the classroom are identified. The readiness of future teachers for facilitation interaction in the educational process is studied. It was found that master's students are ready to implement a facilitation approach in teaching the basics of health. An analysis of the calendar planning of the subject "Fundamentals of Health. Grade 8" was analysed in order to identify the main ways of forming a health-preserving environment in the classroom. When developing lessons on the basics of health with the introduction of a facilitation approach, a set of interactive methods was selected. The development and implementation of lessons with the introduction of facilitation techniques give grounds to assert that the effectiveness of the educational process is increased.

Keywords: health basics, facilitation interaction, facilitation approach, competence, secondary school, interactive teaching methods.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	7
1.1. Поняття фасилітаційної взаємодії в закладах загальної середньої освіти.....	7
1.2. Форми, методи та прийоми організації фасилітаційної взаємодії в освітньому просторі.....	13
1.3. Навички вчителя-фасилітатора для реалізації фасилітативного підходу на уроках.....	19
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ВИКЛАДАННІ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	27
2.1. Аналіз календарно-тематичного планування з основ здоров'я у закладі загальної середньої освіти.....	27
2.2. Формування фасилітаційної компетентності при вивченні шкільного предмету «Основи здоров'я».....	31
2.3. Визначення готовності вчителів основ здоров'я до фасилітаційної взаємодії зі школярами.....	33
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ДО ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ.....	36
3.1. Результати готовності вчителів до впровадження фасилітаційного підходу у викладанні основ здоров'я.....	36
3.2. Розробка уроків з використанням фасилітаційного підходу.....	41
3.3. Результати задоволеності учнів уроками із фасилітаційним підходом....	56
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток загальної середньої освіти в інноваційному контексті та інтенсивна реформа Нової української школи створюють потребу у підготовці кваліфікованих вчителів, які можуть організувати навчальний процес на основі взаємодії та партнерства між всіма учасниками, сприяючи саморозвитку та самореалізації кожного учня як унікальної особистості. Це також передбачає активізацію індивідуального досвіду, відповідну самовираженість як для вчителя, так і для учнів [9]. Отже, на сьогоднішній день актуальною є необхідність готувати вчителів до взаємодії з учнями за принципами педагогічної фасилітації. Цей підхід сприяє підвищенню продуктивності освітнього процесу, збільшенню ефективності розвитку, навчання та виховання кожного учня. Це досягається через вмільний вибір педагогом оптимального стилю комунікації, повне використання власних професійних якостей і ресурсів, а також врахування індивідуальних особливостей і навчальних потреб кожного учня [7].

В сучасних умовах освітньої модернізації стає надзвичайно важливою проблема підготовки нового покоління вчителів, які мають не лише інноваційний підхід до навчання, але і вміння взаємодіяти з учнями на основі фасилітації та підтримувати їхню активну участь. Проте, хоча існують заяви на різних рівнях про необхідність перетворення загальноосвітніх шкіл у центри гуманістичної освіти, це недостатньо, щоб всі вчителі відмовилися від маніпулятивних методів та практик і спрямували свою роботу на створення ситуацій успіху, розумної свободи та можливості для самостійного вибору учнями [3]. Необхідно також враховувати особистісний розвиток учнів, стимулювати їхню рефлексію та відчуття відповідальності за самореалізацію в різних сферах життя.

Дослідженням питання фасилітаційної взаємодії в освітньому просторі займалися такі науковці, як З. Адамська, С. Березка, Н. Бочкарьова, Г. Волошко, О. Галіцян, А. Гельбак, Н. Грабовенко, Т. Гура, З. Курлянд, І. Прокопенко, О. Просіна, Т. Сорочан, О. Фокша, А. Хоменко, К. Шевченко та інші. У дослідженнях вищезгаданих вчених висвітлено наступні аспекти щодо проблеми впровадження фасилітаційної взаємодії в освітній сфері:

актуалізація потенціалу фасилітації в навчальному середовищі, відбір найбільш відповідних фасилітаційних методик для освітнього процесу, визначення етапів успішної фасилітаційної взаємодії; забезпечення фасилітаційної підтримки у змішаному та дистанційному навчанні, виконання вчителем ролі фасилітатора під час викладання курсів в онлайн форматі тощо [1, 2, 4, 6, 9, 18, 29]. Незважаючи на те, що існує глибока наукова база, теоретичні та методичні аспекти навчання вчителів реалізації фасилітаційної взаємодії з учнями за принципами педагогічної фасилітації залишаються недостатньо розробленими в дослідженнях вчених.

Отже, усвідомлення актуальності цієї проблеми, обмеженої науково-практичною розробкою, та потреба вирішення виявлених суперечностей спонукали до вибору теми дослідження **«Фасилітативний підхід у викладанні основ здоров'я: практичні прийоми»**.

Мета дослідження: дослідження сутності фасилітаційної взаємодії в освітньому просторі та можливостей впровадження фасилітаційного підходу у викладанні предмету «Основи здоров'я» у середній школі.

Для досягнення мети перед нами поставлені **завдання:**

- 1) Дослідити теоретичні аспекти фасилітаційної взаємодії в закладах загальної середньої освіти;
- 2) провести аналіз календарно-тематичного планування «Основи здоров'я. 8 клас»;
- 3) розробити та провести уроки з «Основи здоров'я» з впровадженням фасилітаційного підходу;
- 4) вивчити готовність вчителів до впровадження фасилітаційного підходу у викладанні основ здоров'я.

Об'єкт дослідження – фасилітаційна взаємодія у викладанні.

Предмет дослідження – впровадження фасилітаційного підходу при викладанні предмету «Основи здоров'я».

Методи дослідження: літературний огляд наукових джерел з проблеми

дослідження, його систематизація; аналіз календарного плану з основ здоров'я; підбір та впровадження фасилітаційних прийомів при вивченні предмету «Основи здоров'я. 8 клас»; анкетування школярів та вчителів.

Наукова новизна дослідження. Компетентнісний підхід в освіті передбачає використання методів фасилітації, що сприяють наступному: активному залученню кожного учня; творчій співпраці між учнями та вчителем; навчанню на життєвих ситуаціях; створенню сприятливого емоційного середовища в класі; формуванню відчуття спільної команди та інше. Вивчено готовність вчителів до фасилітаційної взаємодії в освітньому процесі. Встановлено, що вони готові впроваджувати даний підхід у викладанні основ здоров'я. Проведено аналіз календарного планування предмету «Основи здоров'я. 8 клас» з метою визначення основних шляхів формування здоров'язберігаючого середовища у класі. При розробці уроків з основ здоров'я з впровадженням фасилітаційного підходу підібрано комплекс інтерактивних методик. Розробка та проведення уроків з впровадженням фасилітаційних прийомів дають підстави стверджувати про підвищення ефективності навчального процесу.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані вчителями основ здоров'я закладів загальної середньої освіти в процесі впровадження фасилітаційного підходу.

Апробація результатів. За результатами дослідження опубліковано матеріали *«Готовність вчителів біології та основ здоров'я до використання фасилітаційного підходу у педагогічній діяльності»* за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, студентів та аспірантів «Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук» (10.11.2023 р., Луцьк), <http://surl.li/nlbsc>.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Поняття фасилітаційної взаємодії в закладах загальної середньої освіти

Необхідність модернізації системи підготовки фахівців зумовлена інтеграцією України в європейський освітній простір. Цей процес вимагає внесення змін в систему професійної підготовки, що в свою чергу суттєво позначилась на вимогах до якості вищої освіти. Вимоги ці базуються на визнанні ключових компетенцій, а також особистісних та професійних якостей викладача як активного учасника педагогічного процесу. Сьогодні у педагогічній освіті відбувається поступовий зсув від когнітивно-орієнтованої моделі підготовки фахівців до моделі, що акцентує увагу на особистісному підході. Ця нова модель ґрунтується на принципах фасилітаційної взаємодії, співпраці та партнерства між усіма учасниками освітнього процесу [29].

Для розкриття суті поняття «фасилітаційної взаємодії» у контексті педагогічної дефініції важливо спершу уточнити тлумачення самого терміну «фасилітація», який виник з латинського слова «facilis» (означаючого «легкий», «зручний»), що стало вихідною точкою для англійського дієслова «to facilitate» (полегшувати, допомагати, сприяти) та французького прикметника «facile» (простий, легкий, нескладний) [22].

В процесі опрацювання наукових джерел встановлено, що поняття «фасилітація» у педагогічному контексті вніс відомий американський психолог, психотерапевт та один із засновників гуманістичної психології, розробник концепції «Я» – К. Роджерс. Він визначав цей термін як процес, який дозволяє педагогам «самим опанувати мистецтво життя та сприяння розвитку учнів» [19].

Результати проведеного дослідження вказують на те, що сьогодні феномен фасилітації є предметом особливого інтересу численних науковців. Згідно з висновками різних дослідників, фасилітацію можна охарактеризувати наступним чином:

- процес, спрямований на підвищення швидкості або продуктивності діяльності суб'єкта за допомогою активізації його свідомості. Такий підхід включає розгляд особистісних якостей, умінь та інструментів, які сприяють ефективності організації колективної роботи [2];
- збільшення швидкості та результативності діяльності людини через активізацію в її свідомості образу іншої людини або членів групи, які виступають спостерігачами або навіть суперниками;
- практика, що базується на відповідній теоретичній основі та надає підґрунтя для конкретних ситуацій [21].
- технологія розвитку групи та цілеспрямованих змін в ній [5].

Т. Гура зазначає, що сучасна наукова література визначає поняття «фасилітація» наступним чином:

- надання допомоги людині (або групі людей) в ролі нейтральної сторони, завдання якої полягає у сприянні полегшенню взаємодії всередині групи;
- недирективний стиль управління, який відрізняється від традиційного керівництва тим, що це метод самоорганізації контрольованої системи. Тут кожний учасник виконує роль керівника, включаючи функції неформального лідера групи.
- є процесом полегшення, оптимізації та підвищення продуктивності діяльності окремої особистості або групи завдяки уявній або реальній присутності іншої людини або групи [11].

Як зазначає Н. Бочкарьова, вчені диференціюють два різних поняття: «соціальна фасилітація», що втілюється через активне спостереження за діями вибраної особи, та «педагогічна фасилітація», що реалізується під час взаємодії педагога з учнями і включає спрямований вплив на їхні дії [16].

Загалом, приймаючи до уваги викладену позицію, важливо зазначити, що у широкому контексті будь-яка педагогічна фасилітація також відноситься до категорії соціальних фасилітацій.

Очевидно, що педагогічна фасилітація, яка виступає однією з різновидів соціальної фасилітації, з одного боку, включає загальні риси, характерні для

соціальної фасилітації, з іншого – відрізняється своєрідними характеристиками, обумовленими специфікою педагогічної практики. Крім цього, слід відзначити, що різноманітність педагогічної фасилітації приводить до виникнення різних підходів до її розуміння в наукових джерелах. Різниця у поглядах науковців, які бачать дане поняття як форму взаємодії, представлена у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

«Педагогічна фасилітація» як взаємодія

Автор	Трактування
О. Фокша [26]	Форма взаємодії в педагогіці, яка забезпечує активний і свідомий розвиток та самовдосконалення її учасників і сприяє створенню сприятливих умов для розкриття внутрішніх можливостей кожної окремої особистості.
Н. Бочкарьова [16]	Універсальна взаємодія, в рамках якої педагог виступає в ролі помічника, що надає допомогу суб'єктам у їхньому процесі навчання. Ця універсальність даного явища виявляється у підтримці, заохоченні та сприянні саморозвитку, самовихованню та самоосвіті учнів.
О. Галіцан [6]	Взаємодія між вчителем та учнем ґрунтується на засадах гуманізму, толерантності та полісуб'єктності, і включає активний пошук ефективних способів та методів гуманізації навчального процесу. Це специфічний аспект професійної діяльності вчителя, яка націлена на надання підтримки учням у відкритті їх власної цінності, підтримці їх бажання до особистісного росту, саморозвитку та самовдосконалення. Вона сприяє особистісному розвитку кожного учасника, розвитку їхніх індивідуальних здібностей та пізнавальних можливостей, а також визначає ціннісне ставлення до природи, людей та культури. Це досягається за допомогою організації спілкування, яке має

	характеристики гуманістичності, діалогічності та взаємодії між суб'єктами. Таке спілкування побудоване на взаєморозумінні та довірі до всіх учасників освітнього процесу.
--	---

Фасилітація в сфері освіти означає створення оптимальних умов для самореалізації учасників навчального процесу в їхній основній сфері діяльності, відповідно до їхнього віку (для молодших школярів – у навчанні, для підлітків – у міжособистісному взаємодії, для вчителя – у професійній сфері), а також у процесі вивчення світу і власного «Я». Педагогічна фасилітація полягає в ініціюванні, стимулюванні та підтримці самовиховання і саморозвитку учнів під час взаємодії з ними вчителя, використовуючи спеціальний стиль комунікації та виявляючи особисті професійні якості [21].

Ряд науковців деталізує поняття педагогічної фасилітації, підкреслюючи її як взаємодію, що надає позитивний вплив вчителя на учнів. Відповідно до поглядів Т. Гури, педагогічна фасилітація означає активний вплив на групу та кожного її члена з метою створення сприятливого клімату в класі, підвищення віри учнів у власні здібності, а також підтримка їхньої потреби у самостійній та продуктивній діяльності [11]. Водночас, О. Просіна наголошує на тому, що педагогічна фасилітація є методом впливу, де всі учасники відзначаються своєю здатністю до саморегуляції, тому успіх педагогічної та навчальної діяльності залежить одночасно від педагога та учнів [22].

Згідно з іншою точкою зору вчених, педагогічна фасилітація представляє собою конкретний процес, активну практику (або її зміни), характерну техніку чи технологію. На думку видатних дослідників, таких як О. Фокша та К. Шевченко, педагогічна фасилітація визначається як передова технологія, яка охоплює складний комплекс алгоритмів та методів організації взаємодії між різними учасниками освітнього процесу на основі використання їхнього власного досвіду. Вона спрямована на створення сприятливого середовища для подальшого розвитку їхнього досвіду, сприяє розвитку творчої активності та самореалізації в різних сферах життєдіяльності.

Педагогічна фасилітація включає у себе єдиний набір принципів діяльності фасилітатора та способів їх реалізації у контексті освітньої взаємодії [26, 29].

За словами Т. Сорочан, педагогічну фасилітацію розглядається як система, яка саморегулюється (вміє підтримувати та вдосконалювати свою структуру й організацію під впливом зміни зовнішніх та внутрішніх умов існування) та не має лінійного характеру (неможливо нав'язати певні напрямки подальшого розвитку). Реалізація цієї системи робить значний внесок у підвищення якості освітнього процесу та виконує нові функції у сфері освіти [25].

В роботах В. Васютинського виявлено сутність педагогічної фасилітації через аналіз взаємодії вчителя та учнів шляхом виокремлення феноменологічного аспекту. Це виявляється з одного боку у формуванні в свідомості кожного учасника суб'єктивної моделі взаємодії, в якій він відчуває себе співтворцем цієї моделі взаємодії, а з іншого боку – у свідомому розумінні своєї ролі у створенні спільного образу предмету взаємодії. Відповідно до висновків наукового дослідника, найбільш інтенсивно проявляється важливий аспект педагогічної фасилітації у контексті супервізійних форм взаємодії. У цих випадках педагог в ролі супервізора організовує роботу інших учасників так, щоб вони спільно створили інтерсуб'єктивний простір усвідомлюючи власну підпорядкованість його впливу [21].

Відповідно до поглядів А. Гельбака, центральна сутність фасилітаційної взаємодії знаходить вираз у вияві особистої активності всіма її учасниками, встановленні та розвитку емоційно-комунікативних зв'язків між ними [27].

Слова А. Хоменка доводять, що педагогічна взаємодія отримує фасилітаційний характер, коли вона стимулює учнів до активного прояву власних особистісних характеристик та настанов, сприяє повному розкриттю їх творчого потенціалу, розумінню їх соціальної важливості (цінності) для інших учасників та реалізації аскіологічного аспекту самовираження у контексті культурних (загальнолюдських і національних) реалій [10].

У науковій літературі висвітлені такі характеристичні риси фасилітаційної педагогічної взаємодії:

- кооперація;
- особиста позиція педагога;
- унікальність і рівність;
- особисте розкриття;
- організація просторового середовища [2].

Як відзначається в різних дослідницьких джерелах, основні концепції фасилітаційної педагогічної взаємодії витікають з комплексу факторів, що наявні в освітньому оточенні. Водночас, сама фасилітаційна взаємодія в своїй структурі має відповідний соціокультурний фундамент, який диктує методологічні, теоретичні та практичні можливості фасилітації як гуманістично налаштованого процесу. Цей процес реалізує ключові принципи демократії та свободи в плідній діяльності та спілкуванні, забезпечуючи гнучкість шкільної освіти [24, 28].

Провідними завданнями фасилітаційної взаємодії у сфері освіти є:

- сприяння індивідуальному росту, творчості та розвитку особистості кожного учасника;
- підтримка, стимулювання та ініціювання різних форм активності учасників на всіх етапах навчального процесу, що зосереджений на підтримці особистісного розвитку для кожного з них [15].

Враховуючи вищевикладене можемо констатувати, що під терміном фасилітаційної взаємодії розуміється педагогічний процес, спрямований на підвищення результативності спільної діяльності та активізацію всебічного розвитку її учасників, створення оптимальних умов для їх власної самореалізації та повного розкриття особистісного потенціалу за допомогою адекватної організації цього процесу з боку педагога та виявлення ним професійних навичок і характеристик.

1.2. Форми, методи та прийоми організації фасилітаційної взаємодії в освітньому просторі

Фасилітація виступає як фундаментальний психолого-педагогічний принцип в рамках діяльнісного підходу, невід'ємна передумова і важливий механізм реалізації трансформацій в системі освіти. У контексті фасилітаційної взаємодії, навчальна активність виокремлюється як ключова сфера, що призводить до змін у суб'єктів. Фасилітаційна взаємодія включає в себе кілька складових аспектів, а саме когнітивний, емоційний, ціннісний (аксіологічний), поведінковий та рефлексивний компоненти [4].

Якщо в традиційній моделі навчання домінуюче становище займає навчальна складова: вона визначає параметри і компоненти навчання, результат навчання, то фасилітаційна модель навчання ґрунтується на провідній ролі того, хто навчається, тому що ми приймаємо його не як учня (студента), а як здобувача освіти, тому навчальні мотиви перетворюються з активного слухання на самонавчання, самотворення соціально педагогічного механізму фасилітації на роль суб'єктного осмислення навчання, самостійності, яка об'єднує прагнення всіх здобувачів освіти на розв'язання освітніх завдань, становлення авторами і творцями власного життя і життєвих обставин [16].

У порівнянні з традиційною моделлю навчання, де головною ланкою є навчальний процес, включаючи параметри та компоненти навчання, а також результати навчання, фасилітаційна модель навчання заснована на активній ролі того, хто навчається. В цьому підході той, хто навчається розглядається як суб'єкт освіти, а не просто як учень. Фасилітаційна модель навчання віддає перевагу важливості ролі того, хто навчається, оскільки вона відзначає його як суб'єкта, що активно залучається до процесу. Цей підхід сприяє переходу від пасивного прослуховування до активного власного розуміння навчального матеріалу, розвитку самостійності та осмислення навчання. Ця модель також підкреслює значущість соціально-педагогічного аспекту, де той, хто навчається стає не просто об'єктом впливу педагога, а активною особистістю, що здатна самостійно вирішувати освітні завдання [1].

Принцип фасилітації, як ключовий аспект в теоретичному та методологічному розумінні освітнього процесу, стає провідною концепцією в

педагогічному полі. Центральна ідея цього принципу полягає у використанні творчого потенціалу учнів, сприянні їхній ширій вірі та підтримці їх бажання до самореалізації та власного розвитку. Принцип фасилітації сприяє орієнтації особистості на підтримку інтерактивної взаємодії, створюючи сприятливу атмосферу для позитивного мислення.

Під час взаємодії виявляється збільшення впливу різних механізмів соціалізації, таких як наслідування (відтворення чужих слів, дій та патернів поведінки), розвиток самостійності та автономії (емансипація), вираження індивідуальних особливостей і характеристик (індивідуалізація), а також непередбачене впливання на інших (ненавмисна сугестія). Ці фактори підсилюють процеси ідентифікації, впливають на рівень конформності, викликають або знижують почуття сорому, провини тощо.

Розгляд механізмів соціалізації є цілком обґрунтованим через призму основних принципів соціального навчання. Тут наявні традиційні аспекти, такі як системність та науковість, які доповнюються та узгоджуються з іншими принципами. Ця взаємодія базується на підході системно-синергетичного характеру, що забезпечує повноту та логічну послідовність виявлених компонентів, зв'язків та функцій. Серед цих аспектів можна виділити навчання в партнерстві, стійкість, взаємодію особистісно-діяльнісного посередництва, самоорганізацію та груповий розвиток, діалогічну взаємодію, соціально-психолого-педагогічний резонанс та можливість досягнення компромісу [8].

Запровадження принципу фасилітації обумовлене прийняттям освітньою сферою концепції навчання, що відображає дух сучасного суспільства, враховує особливості навчального оточення, розмаїття підходів до роз'яснення різних аспектів світу. Це також обумовлено правом того, хто навчається обирати форми, методи та засоби навчання, а також переміщенням акценту від оцінки вчителя на самооцінку учня його навчального процесу та досягнень.

Вчитель, який керується принципом фасилітації, здійснює навчання зосереджуючись на потенціалі тих, хто навчається і виступає посередником

між педагогічною наукою, практичними аспектами та змістом освіти. Учень не воскова табличка, на якій можна писати і на якій відображаються зовнішні враження, і не посудина, яка наповнюється або нашими зовнішніми враженнями, або текстом, що несе інформацію про ці враження, і не «приймач». Він – джерело власного знання. Древні казали (приписують Сократу), що дитина не посудина, яку треба наповнювати, а факел, який треба запалити [14].

Фасилітація додає ефективності навчальному процесу, сприяючи швидшому осмисленню знань, та забезпечує їх перетворення в особисто цінне надбання. Знання, які вивчаються внаслідок самостійного підходу, вбираються в суб'єкті і здатні «залишатись в пам'яті», іноді навіть набувають статусу власної творчої праці.

На підставі аналізу вже проведених досліджень, сформулюємо ключові критерії для розробки педагогічного сприяння в рамках принципу фасилітації:

- прояв розуміння і прийняття здобувача освіти таким, яким він є, і активне сприяння йому в осмисленні власного потенціалу.
- орієнтація навчального вмісту на задоволення глибоких екзистенційних потреб майбутнього педагога, включаючи свободу вибору власного шляху, особисті погляди та творчу самореалізацію.
- гарантування кожному учаснику освітнього процесу, незалежно від віку, педагогічного досвіду та інших факторів, права на вираження індивідуальних характеристик, думок та поглядів.
- надання можливості включити особистий досвід здобувача освіти в контекст наукового змісту навчання. Забезпечення взаємодії формального навчання з неформальними та позаформальними видами освіти, громадськими організаціями, культурними центрами тощо.
- підкреслення важливості побудови, реалізації, рефлексії та оцінки навчання як особистісно орієнтованої діяльності.

У світлі принципу фасилітації, освітній процес виступає як складна система взаємозв'язку між навчанням та вченням, спрямована на розвиток особистості учня як індивіда. Засвоєння знань трансформується з вихідного

пункту навчання в засіб сприяння розвитку учня, враховуючи його особистий досвід, цінності, потреби, мотивацію та індивідуальні можливості [9].

І хоча відомості з теорії, створені як класичними педагогами, так і сучасними українськими вченими, стосовно важливості взаємодії, ґрунтованої на принципах фасилітації, вже відображаються у шкільних навчально-виховних процесах (наприклад, концепція В. Сухомлинського відзначена фасилітаційною спрямованістю), проте у практичній сфері освіти в Україні вона ще не набула масового розгортання. Слід підкреслити, що ідеальною ситуацією було б, якщо фасилітаційна взаємодія не обмежувалася б лише безпосередньо навчанням на уроках, а також виявлялася б під час соціальної взаємодії (у позаурочний час, під час перерв, під час перебування в ідальні тощо) [16].

В Україні в освітній сфері починається впровадження принципів взаємодії на основі фасилітації, і цей процес тільки розпочинається. Елементи її складових можна виявити в установах загальної середньої освіти, а також у приватних середніх загальноосвітніх школах, які пропонують власні підходи. Однак розмовляти про закріплення фасилітації як основи взаємодії в загальноосвітніх школах ще занадто передчасно, оскільки в основному вчителі, коли вони взагалі дотримуються таких підходів, роблять це на основі інтуїції або завдяки вродженому в них педагогічному таланту, через те, що і досі ще не вдалося ретельно розробити і впровадити в педагогічні програми і методичні підходи вищих навчальних закладів і навчальних центрів додаткової освіти методики, навчальні матеріали, предмети, що допомагали б майбутнім та діючим вчителям опанувати необхідні знання та, що є особливо важливим, навички й вміння ефективно застосовувати фасилітаційні принципи на рівні свідомого розуміння. У вирішенні цих, попередньо описаних завдань, вбачаються перспективи наших подальших наукових розробок [22].

В процесі розвитку тимчасової групи психологи виділяють чотири етапи (стадії): стадія формування, стадія кризи, стадія повноцінної діяльності та

стадія розформування групи. Організація освітнього процесу відбувається відповідно зі стадіями розвитку групової поведінки.

Перша фаза, яку можна охарактеризувати як етап становлення колективу, має обмежений часовий проміжок (4–6 годин), але водночас є насиченою інформаційно. Цей період також можна назвати етапом діагностики. Під час проєктування змісту навчального процесу та формування групи студентів є доцільним використовувати певні діагностичні процедури.

Зазвичай, групу студентів формують із здобувачів освіти, що представляють різні національні культури, відмінні погляди на інновації (як «новаторів», так і «консерваторів», «хитких», «прогресивних», «прихильників») та різні модальності сприйняття (візуальні, кінестетичні, аудіальні, цифрові, полімодальні). Також, враховують характер домінуючої гемісфери за гемісферологічною моделлю (лівопівкульні та правопівкульні), а також відносять учасників до категорій інтровертів та екстравертів [5].

На самому початку з'являються певні перешкоди у взаємодії. Для подолання бар'єрів, пов'язаних із нерівністю у професійному і віковому статусі, для звільнення від «масок ролей» доцільно провести процедуру ознайомлення так, щоб створилася позитивна, працездатна, творча та вільна атмосфера. Організатор проводить вправи та ігри у форматі тренінгу для знайомства, розподіляє ігрові ролі (експерт, консультант, інструктор, автократ, маніпулятор, опозиціонер, модератор, хронометрист, спостерігач, секретар і т.д.); бажано, щоб учасники дотримувались своїх ролей і не виходили за межі «ігрового поля» [20].

Колективоутворення (від лат. *Collectivus* – збірний) – етап становлення групи, що означає перехід колективу під час спільної соціально значущої діяльності від початкового до більш вищого рівня розвитку і у результаті до виникнення злиття групових сил.

Процеси колективоутворення в цьому випадку відбуваються під супроводом наступних соціально-психологічних явищ: зміцнення єдності та взаємопов'язаності в колективі, встановлення стандартів групової поведінки

та взаємодії, виявлення колективної ідентичності та одночасно визначення себе через призму колективних цінностей і цілей.

Процеси створення колективу можна спостерігати у навчальних групах, де застосовуються методи навчання з акцентом на сприяння груповій взаємодії (на прикладі інтенсивного вивчення іноземних мов або у групових сесіях соціально-психологічних тренінгів). Ці підходи до навчання викликають специфічні ефекти, які активізують вплив групи на її учасників, сприяючи виробленню колективних якостей у членів групи [20].

Дослідження вказують на те, що ключовим фактором, який активує вплив групи на її учасників під час спільної діяльності, є явище «руху мотивації» (як зорієнтованої на результат активності конкретної сили) від однієї особи до іншої. В ході взаємодії або комунікації один індивід «передає» свою активність іншому. Другий може перетворити смисловий і, можливо, емоційно-ціннісний аспект отриманого мотиву і «передати» цей перетворений мотив третій особі (або повернути першому). Підкреслена концепція руху мотивації в контексті взаємодії в групі дає змогу зрозуміти процес засвоєння індивідом соціокультурного досвіду, іншими словами, механізми інтеріоризації-екстеріоризації. Якщо під час процесу навчання створені умови для динаміки мотивації, то формування колективу та вивчення соціокультурного досвіду здійснюються найбільш результативно. У першій фазі, яка є діагностичною, використовуються справжні бізнес-ігри, групові дебати, через які виявляється рівень підготовки учасників до спільної діяльності. З метою зняття психологічного напруження та виявлення творчого потенціалу, організуються організаційно-творчі колективні вправи, групові фізичні активності і так далі [5].

Серед учасників групи вибираються особливо креативні команди, які отримують конкретні завдання. Дуже результативно проводити тренінги з командної взаємодії. Ці тренінги розроблені так, щоб провідні учасники брали участь у інтенсивному обміні ідеями. Вони можуть включати в себе вправи психогімнастики, активні дискусії, можливо, рефлексію, проміжні тренування для формування навичок, методики на основі когнітивно-поведінкової

психології і так далі [20]. Для глибокого засвоєння теоретичного матеріалу учасниками варто включити різноманітні рольові, ділові ігри та ситуаційні вправи у програму. Передбачається, що під час тренінгу буде здійснюватись відеозапис окремих етапів курсу (семінару), який може бути подальшим об'єктом обговорення.

Отже, адаптація та впровадження раніше вказаних форм, методик і підходів у навчальний процес відкриє можливості для впровадження фасилітаційної взаємодії, яка вийде на передній план як основа формування майбутніх учителів.

1.3. Навички вчителя-фасилітатора для реалізації фасилітаційного підходу на уроках

Фасилітаційна компетентність визначається як інтегративний аспект особистісного формування вчителя, який відображає ступінь його здатності та готовності спонукати до розвитку потенціалу учнів як активних учасників пізнавальної діяльності шляхом унікального підходу до їхньої взаємодії.

В нашому дослідженні ми опираємося на структуру професійної компетентності, яка розглядає мотиваційну, когнітивну, операційно-діяльнісну та рефлексивну компетентності як ключові компоненти фасилітаційної компетентності [4]. Вбачаємо доцільним провести детальний аналіз зазначених компонентів.

Суть *мотиваційного аспекту* полягає в усвідомленні важливості впровадження різноманітності у навчання шляхом зміни ролі вчителя з транслятора знань на фасилітатора навчального процесу, що включає перетворення методів, форм та підходів у власній практиці, а також в діяльності учнів, з орієнтацією на досягнення тривалого навчального впливу, саморозвитку і самореалізації. Важливим є позитивний настрій та оцінка самого фасилітаційного процесу. Ми вважаємо, що крім об'єктивної необхідності, важливо мати особисту мотивацію бути частиною цього перетворювального процесу і відчувати потребу внести зміни.

У когнітивний аспект входять знання про сутність фасилітації, основи фасилітаційної взаємодії, динаміку освітнього процесу і методології фасилітаційних практик.

В рамках *операційно-діяльнісного* компоненту враховується розвиток навичок та вмінь у використанні методів фасилітації, що базуються на розумінні освітніх потреб учасників навчання, спонуканні учнів до активності відносно використання їх особистого досвіду у розв'язанні пізнавальних завдань.

До *рефлексивного* компоненту входить здатність аналізувати свою власну діяльність, відкрито діагностувати та контролювати наслідки фасилітаційних заходів, здійснювати самооцінку власних вчинків, дій, їх мети, змісту, результатів, причин і наслідків, а також передбачати способи поліпшення [4].

Г. Волошко зазначає, що перш за все, фасилітаційна компетентність педагога розглядається як сукупність п'яти важливих аспектів – мистецтв: мистецтво прояву поваги, мистецтво глибокого розуміння, мистецтво надання допомоги та підтримки, мистецтво побудови діалогів на основі договору та мистецтво вираження власної особистості.

В процесі аналізу проблеми розвитку фасилітаційної компетентності вчителя, Г. Волошко розглядає її як складну інтегровану характеристику педагога, виділяючи при цьому зазначені чотири важливі аспекти: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивний [4].

Ми вважаємо, що фасилітаційна компетентність охоплює комплекс методичних вмінь і навичок. Дослідження психолого-педагогічної літератури доводить, що для успішного фасилітаційного процесу необхідно:

- опанувати методи управління груповими процесами;
- освоїти методи роботи з динамікою групи;
- розвинути розуміння особливостей роботи з різними типами груп (за статевою приналежністю, віком, професією, соціальним статусом тощо);
- отримати навички взаємодії з «важкими» учасниками групи, уміння проводити медіацію, структурування, використання візуалізації тощо.

Згідно з твердженнями О. Галіцан, фасилітатор повинен володіти високим рівнем вмінь у сфері комунікації, виявляти чутливість до змін і настроїв групи, щоб оперативно реагувати на них. Також необхідно мати широкий обсяг знань, професійну підготовку і гнучкість, щоб ефективно вибирати методи фасилітації в залежності від ситуації, виникаючих проблем та особливостей самої групи [7].

На нашу думку, однією з важливих технік є майстерність у застосуванні ненав'язливого способу спілкування відповідно до підходу Маршала Розенберга [23].

На думку С. Березки, при розвитку фасилітаційної компетентності, важливо враховувати наступні здібності та характеристики:

- орієнтування та організація обговорення групи під час вирішення завдань;
- здатність ефективно вести різноманітні типи діалогів, розмов та зустрічей;
- уміння виходити зі зони комфорту і надання підтримки учасникам у цьому;
- стійкість до стресу;
- швидка реакція на змінні умови, стимулювання учасників до особистісного росту та саморозвитку [2].

Серед умінь, які важливо набувати фасилітаторам, можна виділити наступні:

- активне слухання з емпатією та уважне спостереження за вчинками учасників;
- встановлення ефективного комунікаційного середовища в групі, впровадження корекційних заходів щодо поведінки учасників та дотримання правил взаємодії;
- підтримка позитивної активної поведінки;
- організація безпечного двостороннього зв'язку між всіма учасниками навчального процесу;
- демонстрація витримки та терпимості;

- підтримка об'єктивної позиції під час оцінювання навчальних досягнень.

Саме завдяки цим вмінням, навичкам та особистісному зростанню фасилітатор реалізовує новий спосіб навчання. Встановлюючи педагогічний зв'язок з учнями на підставі вищезазначених характеристик, вчитель-фасилітатор створює сприятливі умови для осмислення та прийняття себе, розвитку когнітивних та творчих здібностей, ініціативності та підприємливості, підтримує самостійність, свідомість і групову співпрацю.

Методи взаємодії між вчителями-фасилітаторами та учнями охоплюють: індивідуальний та диференційований підхід, увагу викладача до емоцій та вражень учнів, обговорення актуальних питань, співпрацю з учнями під час планування навчально-виховної роботи, почуття гумору, отримання зворотного зв'язку від учнів, надання учням можливості обирати форми навчання, спільне з учнями оцінювання їх знань. У цьому контексті відповідальність за результати навчання лежить на учнях, тоді як вчитель несе відповідальність за свій професійний рівень [3].

Концепція особистісних орієнтирів, які реалізуються через взаємодію між вчителями та учнями, була визначена К. Роджерсом. Ці принципи включають в себе необхідність відкритості, щирості, узгодженості власних поглядів, почуттів та переживань вчителя, а також виявлення абсолютної прийнятності та довіри у міжособистісному спілкуванні з учнями, емпатійного прослуховування та розуміння відчуттів та потреб учнів.

Важливі складові кваліфікацій вчителя-фасилітатора включають:

- гуманістичний підхід у педагогіці;
- здатність до ефективної соціальної комунікації;
- розвинений соціальний інтелект;
- надзвичайна активність у професійно-педагогічній сфері;
- висока ступінь соціально-психологічної терпимості;
- здатність до педагогічної рефлексії;
- відчуття соціальної відповідальності [4].

Фасилітаційна спрямованість вчителя виявляється шляхом: виявлення позитивного відношення до учнів, до себе та до навчального процесу; створення сприятливих умов для продуктивного навчання та безпечного розвитку всіх учасників професійно-освітнього процесу, використовуючи особистісно орієнтований стиль спілкування та діяльності.

Ефективність процесу формування фасилітаційної орієнтації вчителя пов'язана з розвитком всіх її складових аспектів. Виокремлюють такі структурні компоненти фасилітаційної орієнтації вчителя:

- 1) Емоційно-когнітивний (усвідомлення і прийняття системи цінностей);
- 2) Праксеологічно-поведінковий (оволодіння фасилітаційною технологією та розвиток навичок безпечної поведінки);
- 3) Рефлексивний (самоаналіз і самооцінка власної діяльності і поведінки, а також діяльності і поведінки учнів).

Аналізуючи портрет вчителя-фасилітатора, вчені відзначають, що так само важливими є конкретні особистісні риси вчителя. Згідно з дослідженням М. Казанжи, фасилітативність може бути розглянута як психологічна властивість людини, що виражає її потенціал для фасилітації – це комплексна характеристика особистості, яка визначає специфіку розвивального впливу на інших. Фасилітаційний потенціал особистості включає в себе системну цілісність, відносну функціональну та структурну автономію, ядром якого є аспект ціннісно-сміслового сприйняття. Процес фасилітації, в свою чергу, підсилюється як актуалізацією фасилітаційного потенціалу особистості, так і її індивідуально-психологічними характеристиками.

Враховуючи особистісні риси фасилітатора, С. Березка виділяє наступні групи характеристик:

- 1) Когнітивні аспекти (глибокі знання, гнучкість у реагуванні на зміни у груповій динаміці, адаптивність методів в залежності від конкретної ситуації).
- 2) Емоційний інтелект (співпереживання, здатність витримувати стрес, високий рівень емоційної компетентності, асертивність).

- 3) Мотиваційні аспекти (міцне бажання та особистісні потреби, пов'язані з реальною допомогою учням у їхньому розвитку).
- 4) Самосвідомість та розуміння навколишнього середовища (об'єктивність, чутливість, рефлексивність, відкритість тощо).
- 5) Комунікативні навички (доброзичливість у спілкуванні, готовність до співпраці, чуттєвість, дотримання педагогічної етики, мотиваційний вплив).
- 6) Організаційна компетентність (здатність планувати, організовувати, керувати і вести процес, враховуючи потреби учасників) [2].

Інші дослідники акцентують увагу на значущості таких особистісних рис вчителя-фасилітатора, як внутрішня свобода, ініціативність, впевненість у собі, загальна комунікативна та рефлексивна грамотність, толерантність, відповідальність, життєстійкість [8].

В роботах З. Адамської, ключовим фактором успішного освітнього реформування з позицій фасилітаційного підходу виступає зміна особистісних установок вчителя, що реалізуються через його взаємодію з учнями [1].

В даний час існує різноманітні підходи до формування особистості фасилітатора. Поміж методологічних концепцій, які лежать в основі розроблення психотехнологій для розвитку фасилітаційних навичок вчителя, можна виділити такі:

- підхід гуманістичної психології, що дозволяє бачити особистість учня як унікальну цінність та розглядати безмежний потенціал для розвитку кожної особи;
- теорія соціального навчання, яка підкреслює важливість використання соціальних стереотипів, імітації та усвідомлення нових моделей поведінки засобами позитивного посилення;
- техніки нейролінгвістичного програмування, які розширюють арсенал методів для успішної взаємодії в області міжособистісного спілкування [2].

Досягнення ефективних результатів передбачає застосування таких прийомів: взаємодійні лекції, діагностичні тренінги, рефлексивні семінари,

особистісно орієнтовані, комунікативні, інтелектуальні та сенситивні тренінги. Особливу увагу приділяють тренінгам для фасилітаторів, які зосереджуються на вдосконаленні особистої поведінки, методах розвитку нових особистісних характеристик, активізації процесу формування нових стратегій професійного взаємодії, що дозволяє збагнути власні практичні навички фасилітатора.

Слід відзначити, що розвиток фасилітаційної позиції вчителя визначається необхідністю додержання вимог, що існують у структурі шкільної роботи, такі як теоретико-методичне навчання вчителя для фасилітаційної діяльності в освітньому процесі та надання адміністративної підтримки процесам розвитку особистості та професійного самовдосконалення вчителів.

Враховуючи викладене, можемо зазначити, що сучасний вчитель повинен мати фасилітаційні навички, які виникають з підґрунтя знань та умінь, та дозволяють організувати процес усвідомленого навчання та особистісного росту, використовуючи інноваційні методи, у контексті повного прийняття всіх учасників навчального процесу. Це підтримує їх у спрямованому та результативному саморозвитку. Саме такі умови створюють основу для розвитку ключової компетенції учнів – навичок навчання. Згідно з цим, ефективність впровадження педагогічної фасилітації визначається прямою залежністю від рівня оволодіння вчителем фасилітаційними вміннями та навичками.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ВИКЛАДАННІ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Аналіз календарно-тематичного планування з основ здоров'я у закладі загальної середньої освіти

Проведено аналіз календарно-тематичного планування з предмету «Основи здоров'я. 8 клас». За КТ плануванням 2022/2023 років на вивчення предмету передбачено 35 годин на рік (1 година на тиждень (<https://naurok.com.ua/kalendarno-tematiczne-planuvannya-osnovi-zdorov-ya-8-klas-za-onovlenoyu-programoyu-2022-r-298302.html>)) [12].

Метою предмету «Основи здоров'я» є сприяння розвитку учнівської самостійності через формування особистої та культурної ідентичності, активної громадянської позиції, підприємницьких навичок, відповідальності за навколишнє середовище, благополуччя та стабільність у майбутньому. Крім того, цей предмет сприяє розумінню критеріїв якісного життя, оцінюючи його з позицій фізичного, психічного, духовного та соціального розвитку.

Предмет «Основи здоров'я» володіє великим потенціалом у формуванні ключової компетентності розвитку особистості – підприємливості. Він спрямовує учнів на осмислення тісного зв'язку між життєвим успіхом і всіма аспектами здоров'я, а також закликає до розглядання збереження та підтримки здоров'я як важливого показника підприємливості.

Інтегрований курс «Основи здоров'я» передбачає розвиток компетентності зі збереження здоров'я через набуття учнями навичок щодо збереження, підтримки та відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я тих, хто оточує їх.

Головною метою інтегрованого предмету є виховання у учнів свідомого відношення до свого життя та здоров'я, засвоєння основ здорового способу життя та розвиток навичок, що сприяють безпеці життя та збереженню здоров'я.

Мета предмету «Основи здоров'я» включає в себе наступні завдання:

1. Стимулювати внутрішню мотивацію для турботливого підходу до свого життя та фізичного стану.
2. Сформувати учнівські переконання щодо пріоритетності здоров'я, розглядаючи його як основний чинник для розвитку фізичних, психічних, соціальних і духовних потенціалів особистості, з урахуванням її індивідуальних особливостей.
3. Формувати у підлітків бережливе, обдумане та усвідомлене ставлення до власного здоров'я, розглядаючи його як одну з найцінніших людських цінностей, необхідну для саморозкриття та всебічного самовдосконалення.
4. Представляти учням основні принципи та закономірності функціонування людини в природному та соціальному оточенні з орієнтацією на збереження життя та підтримку здоров'я.
5. Сприяти формуванню учнівського розуміння здорового способу життя як головного фактора для збереження і зміцнення здоров'я.
6. Ознайомлювати учнів з основними принципами, методами та шляхами збереження життя та міцного здоров'я в усіх його аспектах.
7. Навчати учнів методам самозахисту у випадку небезпеки для життя.
8. Надавати учням знання та навички щодо самооцінки та контролю свого стану і рівня здоров'я протягом усього навчання.
9. Розвивати навички учнів, спрямовані на посилення мотивації для ведення здорового способу життя.

Навчальна програма спроектована на основі інтегрованого поєднання знань, спрямованих на збереження та захист життя людини та підтримку її здоров'я.

Вміст кожної теми докладно розгорнуто відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти. Для кожного розділу програми встановлені обов'язкові результати навчання, які спрямовані на досягнення учнями компетентностей у здоров'язбереженні, соціальній сфері, загальній культурі та інших областях.

Конкретним досягненням навчання є розвиток учнівських навичок збереження здоров'я, поглиблення вмінь (у включаючи прийняття рішень, розв'язання проблем, розвиток творчого та критичного мислення, комунікації, самооцінки та відчуття гідності, відсіяння негативного психологічного впливу, подолання емоцій та стресу), а також розвиток співчуття і відчуття себе громадянином. Учні також усвідомлюють важливість бути відповідальними за своє власне життя і здоров'я, а також за життя та здоров'я інших.

Зміст програми структуровано за чотирма розділами:

1. Безпека і здоров'я людини (7 год)
2. Фізична складова здоров'я (6 годин)
3. Психічна й духовна складові здоров'я (6 год)
4. Соціальна складова здоров'я (16 год)

Розділ «Безпека і здоров'я людини» орієнтований на формування учнівського глибокого розуміння понять здоров'я, безпеки та розвитку людини, і їх взаємозалежності від способу життя та оточуючого середовища. Він також передбачає навчання учнів правилам безпечної поведінки як у природному, так і в техногенному середовищі.

Розділ «Фізична складова здоров'я» призначений для аналізу факторів, які впливають на фізичний стан та добробут дитини.

В розділі «Психічна та духовна складові здоров'я» надається інформація про фактори, які впливають на емоційний, інтелектуальний і духовний розвиток учнів. Профілактика негативних звичок розглядається у контексті сприяння позитивному відношенню до себе, розвитку навичок критичного мислення та здатності приймати обґрунтовані рішення.

Розділ «Соціальна складова здоров'я» зосереджується на аналізі факторів, які впливають на соціальне благополуччя і безпеку людини у її оточенні. Питання профілактики шкідливих звичок розглядаються в контексті розвитку учнів навичок опору негативним соціальним впливам.

Навчальний зміст програми розділяється на дві складові: теоретичну і практичну. Остання включає в себе ряд вправ, спрямованих на розвиток важливих навичок і умінь у збереженні життя і підтримці здоров'я.

Методика проведення уроків інтегрованого предмета «Основи здоров'я» має свою відмінність у тому, що навчання здорових навичок, корисних для здоров'я та особистісного розвитку, потребує багаторазової практики, особливо в груповій взаємодії. Формування здорової особистості в учнів забезпечується за допомогою взаєморозуміння, взаємоповаги, толерантності, творчої співпраці між всіма учасниками навчального процесу. Вчителі повинні зосереджуватися на використанні методів навчання, які базуються на активній участі кожного учня, зокрема роботою в групах, обговореннями, мозковим штурмом, розробкою концептуальних карт, рольовими іграми, дискусіями, творчими проектами, інтерв'ю, аналізом життєвих ситуацій, екскурсіями, моделюванням розв'язання проблем тощо.

Успішне втілення інтегрованого предмету «Основи здоров'я» передбачає об'єднання всіх учасників навчально-виховного процесу – учні, педагоги, сім'я та громада – на засадах активної співпраці та партнерства. Така співпраця передбачає та забезпечує особистісно орієнтоване навчання, використання інтерактивних методів, диференціацію та індивідуалізацію вивчення предмета. Також необхідно забезпечити доступ учнів до різних джерел інформації та матеріалів, практичне відпрацювання знань, активний діалог між учасниками процесу, вільний вибір учнями завдань та способів поведінки та залучення до самооцінювання. Крім цього, необхідно здійснювати багатоваріантність форм діяльності та залучати до активної співпраці сім'ї та громади.

Об'єктом оцінки навчальних досягнень учнів у предметі «Основи здоров'я» є визначення їхніх знань, навичок та умінь, а також їхнього емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього середовища та засвоєних правил поведінки у життєвих ситуаціях.

2.2. Формування фасилітаційної компетентності при вивченні шкільного предмету «Основи здоров'я»

На сучасному етапі мінливого суспільства, вчителі повинні активно сприяти впровадженню ідей Нової української школи та усвідомлювати свою відповідальність за власний професійний й особистісний розвиток, а також розвиток своїх учнів, які незабаром зіткнуться з викликами сучасного VUCA-світу. У свою чергу, це означає, що необхідно активно модернізувати професійну підготовку вчителів і змінити її зміст, враховуючи Концепцію Нової української школи, яка встановлює «орієнтацію на потреби учнів в освітньому процесі, дитиноцентризм» як основу будь-яких змін в освітній сфері [17]. Крім того, Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) зазначає, що головною метою будь-яких змін в освіті має бути «реальне знання потенційних можливостей учнів, передбачення їх потреб та моделей розвитку особистості» [13].

У наукових дослідженнях також можна знайти вказівки на те, що значущим аспектом навчання сучасного вчителя є розвиток у нього здібності розуміти різноманітні інтереси та потреби кожного учня та прагнення задовольнити їх під час навчального процесу. Вчитель повинен створювати сприятливе навчальне середовище, усвідомлювати соціальні, культурні, національні аспекти навчання, та генерувати нові ідеї з педагогіки. Важливо, щоб він міг прогнозувати та стимулювати появу нових освітніх та соціальних потреб учнів [21].

Для розробки уроку «Основи здоров'я» із застосуванням фасилітаційного підходу нами обрано наступні теми:

Тема 1. Вплив воєнних дій та терористичних актів на навколишнє середовище. Хімічне, біологічне, радіологічне забруднення, пов'язане з НС техногенного та соціального походження. Класифікація небезпечних хімічних речовин.

Мета уроку: сприяти усвідомленню поняття екологічної безпеки, систематизувати знання про вплив забруднення навколишнього середовища

на здоров'я, спонукати до формування в учнів твердих переконань про важливість дотримання екологічних принципів, розвивати навички спостережливості та здатність встановлювати пріоритети, вимагаючи високої свідомості щодо збереження якості довкілля.

Тема 2. Безпека харчування в умовах ситуацій воєнного стану.

Мета уроку: визначити основні аспекти безпеки харчування під час воєнного стану та структурувати інформацію про вибір продуктів харчування; познайомити з традиційними і сучасними системами харчування і сприяти формуванню переконань щодо переваг здорового способу життя, який сприяє фізичному, психічному, соціальному та духовному розвитку людини, враховуючи її індивідуальні особливості; виховувати усвідомлену потребу в дотриманні правил здорового харчування для підтримання здоров'я.

При розробці уроків нами було використано наступні прийоми фасилітаційної взаємодії:

1. Інтерактивні ігри з інтернет ресурсів
2. Вправа «Так» чи «ні?»
3. Вправа «Аукціон ідей». Робота в парах
4. Фронтальне опитування
5. Вправа «Асоціативний куц»
6. «Мозковий штурм»

Предмет «Основи здоров'я» спрямований на формування учнівського усвідомлення важливості відповідального ставлення до навколишнього середовища як потенційного джерела здоров'я, благополуччя та безпеки для індивіда і спільноти. Він також сприяє розвитку екологічно обґрунтованого мислення і поведінки, що є необхідною складовою здорового способу життя.

Відповідно до одного із завдань магістерської роботи, нами було проведено анкетування учнів щодо засвоєння матеріалу уроків, проведених із застосуванням фасилітаційного підходу та традиційних уроків. Анкетування проведено у двох групах (І група – експериментальна, уроки проводилися із застосуванням фасилітаційного підходу; ІІ група – контрольна, тобто мали традиційні уроки) у два етапи: І етап – після вивчення теми при традиційному

вивченні предмету; II етап – після вивчення теми із застосуванням фасилітаційного підходу. Було опитано 36 учнів. Нами розроблено анкетування на платформі Google forms <https://forms.gle/7u7KP4x2ZaLfK2br6>, що включало наступні питання:

1. Як ви розумієте поняття фасилітаційної взаємодії?
2. Чи сприяє фасилітаційний підхід кращому засвоєнню навчального матеріалу?
3. Чи сприяє фасилітаційний підхід створенню сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі?
4. Які методи фасилітації на уроці є для вас найбільш цікавими?
5. Які переваги на вашу думку має фасилітаційний підхід у навчанні над традиційним?

Таким чином, професійна підготовка учителів має забезпечити формування кожного з них як фасилітатора особистісного зростання школярів, який спроможний здійснювати фасилітаційний вплив на них на засадах полісуб'єктності, гуманізму й толерантності. Тому здатність педагога створювати фасилітаційний освітній простір стає важливим показником професіоналізму фахівця.

2.3. Визначення готовності вчителів основ здоров'я до фасилітаційної взаємодії зі школярами

Підготовка вчителів до фасилітаційної взаємодії є необхідною складовою їх загальнопрофесійної підготовки. Очікуваним результатом цього є розвиток у вчителів відповідної готовності. Ця готовність включає в себе інтегративний професійний та особистісний розвиток, який забезпечує сталу здатність фахівця ефективно взаємодіяти з учнями за допомогою фасилітаційних методів. Готовність фахівця до проведення фасилітаційної взаємодії включає в себе різноманітні аспекти:

1. Мотиваційний аспект, що означає розгляд фасилітації як важливої професійної та особистісної цінності, наявність мотивації для

постійного самовдосконалення та готовності до взаємодії з учнями у форматі фасилітації.

2. Когнітивний аспект, який передбачає засвоєння знань про суть фасилітації та фасилітаційної взаємодії, оволодіння методами, формами, технологіями та етапами її реалізації.
3. Діяльнісно-операційний аспект, що полягає у розвитку умінь та навичок для успішної практичної реалізації фасилітаційної взаємодії з учнями.
4. Особистісно-рефлексійний аспект, включає в себе розвиток важливих професійних якостей та здатність до самоаналізу і самооцінки власної діяльності та поведінки, а також розуміння їх впливу на діяльність і поведінку учнів [18, 30, 31].

Отже, готовність педагога до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями виражається через стійку інтегровану особистісно-професійну здатність, що передбачає у вчителя відповідну мотивацію і потребу в реалізації взаємодії зі школярами на основі фасилітаційних принципів. Вона ґрунтується на накопичених знаннях, вміннях і навичках, освоєних професійно важливих особистісних якостях. Ця готовність передбачає також прагнення педагога до постійного активного саморозвитку, виявлення рефлексії і бажання до повноцінної професійно-особистісної самореалізації.

Одним із завдань нашої роботи було проведення анкетування серед вчителів основ здоров'я щодо їхнього ставлення до важливості фасилітаційної взаємодії зі школярами. Нами розроблено анкетування на платформі Google forms <https://forms.gle/szZBFhHYLrJbHce39>, що включало наступні питання:

1. Чи впливає досвід роботи вчителя на його здатність до фасилітаційної взаємодії з учнями?
2. На скільки ви обізнані з методом фасилітації?
3. Якими якостями повинен володіти вчитель-фасилітатор?
4. Як часто у викладанні використовуються методи фасилітаційної взаємодії?
5. Які методи фасилітаційної взаємодії сприяють кращому сприйманню школярами нової інформації?

6. Розв'язанню яких завдань сприяє фасилітаційна взаємодія у викладанні?
 7. Чи проходили курси/підвищення кваліфікації щодо фасилітації?
- В опитуванні взяли участь 28 вчителів.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ДО ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ

3.1. Результати готовності вчителів до впровадження фасилітаційного підходу у викладанні основ здоров'я

Підготовка учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями розглядається як необхідний елемент загальної професійної підготовки вчителів. У цьому контексті, Н. Грабовенко відзначає, що в процесі вдосконалення навчання освітян важливо активно використовувати можливості педагогічної фасилітації, оскільки внутрішні та зовнішні дослідження підтверджують ефективність фасилітаційного педагогічного впливу на учнів [9].

Ефект фасилітації виявляється у створенні вчителем специфічного психологічного середовища під час урочних занять. Це сприяє підвищенню інтересу учнів до навчання, розвитку їхньої ініціативи, самостійності та активного мислення. Фасилітація також сприяє встановленню навчального співробітництва між всіма учасниками процесу навчання, що веде до активізації особистісного розвитку кожного учня [25].

У наукових працях Н. Грабовенко відзначається важливість систематичної підготовки майбутніх вчителів до взаємодії з учнями на основі педагогічної фасилітації. Зазначається, що результатом такої взаємодії є формування та укріплення активної позиції учня, стимулювання його особистісного росту і розкриття внутрішніх потенцій для психологічного розвитку особистості. Отже, підготовка педагогів до фасилітаційної педагогічної взаємодії передбачає засвоєння ними знань і навичок зі стимулювання, ініціювання та підтримки саморозвитку та самовиховання учнів під час навчальних та позаурочних занять, використання специфічного підходу до цієї взаємодії та виявлення педагогічної кваліфікації, яка відображає суттєві характеристики самого педагога [9].

Професійна підготовка майбутніх вчителів у вищому навчальному закладі повинна сприяти розвитку кожного з них у якості фасилітатора особистісного росту учнів, здатного впливати на них у фасилітаційному режимі, дотримуючись принципів полісуб'єктивності, гуманізму та толерантності. Тому вміння педагога створювати середовище для фасилітаційного навчання стає важливим показником його професійної компетентності [29].

У нашому дослідженні готовність вчителів основ здоров'я до використання фасилітаційного підходу у викладанні перевірялася за допомогою анкетування.

Аналіз результатів проведеного нами анкетування. На запитання щодо значущості досвіду роботи вчителя на його здатність до фасилітаційної взаємодії з учнями були отримані наступні відповіді: 60% респондентів вважають, що досвід відіграє ключову роль у формуванні фасилітаційної компетентності вчителя, тоді як 40% мають протилежну думку (рис. 3.1).

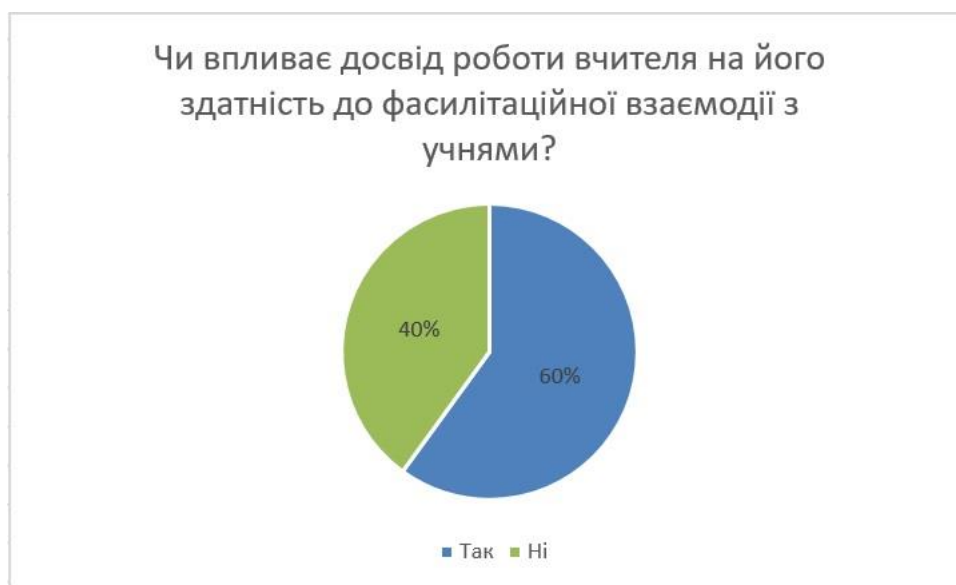

Рис. 3.1. Розподіл респондентів щодо ролі досвіду роботи на здатність до фасилітаційної взаємодії

На запитання щодо обізнаності респондентів з методом фасилітації були отримані наступні відповіді: 60% респондентів обізнані з методом фасилітації та використовують його на уроках часто, 40% респондентів зазначили, що

знайомі з методом, але рідко його використовують. Серед опитаних не було виявлено таких, що не знайомі з методом фасилітації взагалі (рис. 3.2).

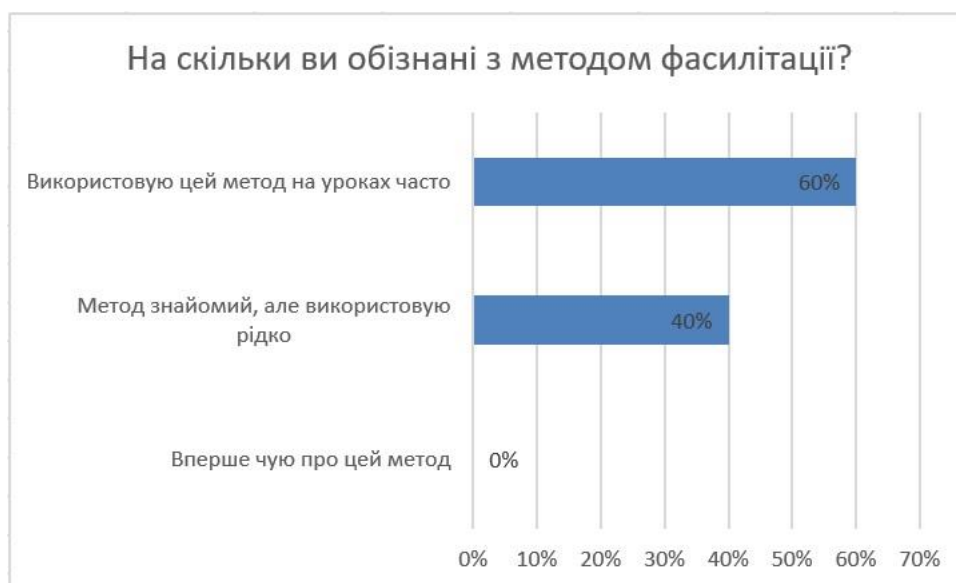

Рис.3.2. На скільки ви обізнані з методом фасилітації?

Аналіз даних наведених на рис. 3.3 свідчить про те, що на думку опитаних вчитель-фасилітатор має бути відкритим у взаємодії з учнями (44%), йому має бути притаманне емпатійне розуміння (33%) та присутня довіра (27%).

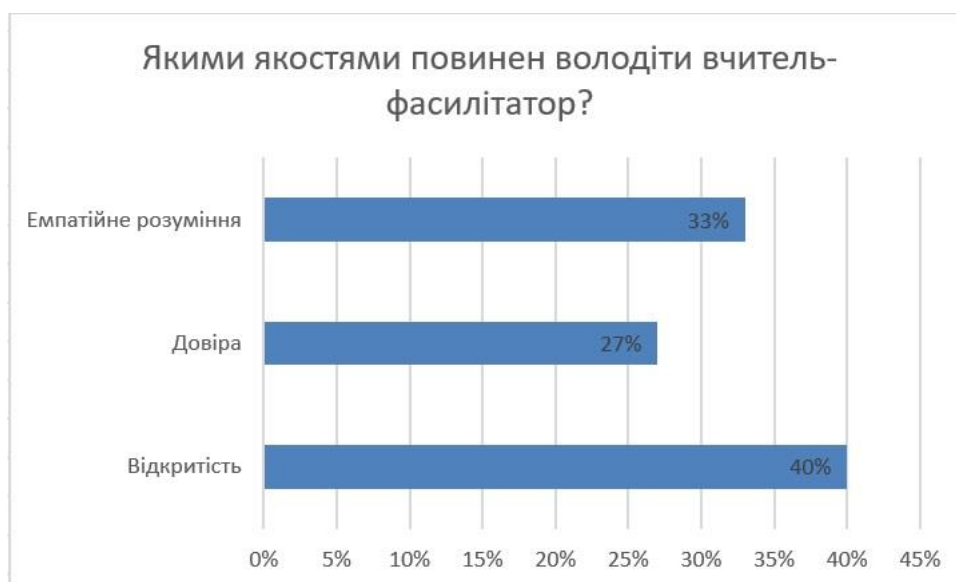

Рис. 3.3. Якими якостями повинен володіти вчитель фасилітатор?

50% респондентів вважають, що прийоми фасилітаційної взаємодії мають використовуватися вчителем на кожному уроці, доволі часто – відповіли 40% і 10% вважають фасилітаційну взаємодію у викладанні не доцільною (рис. 3.4).

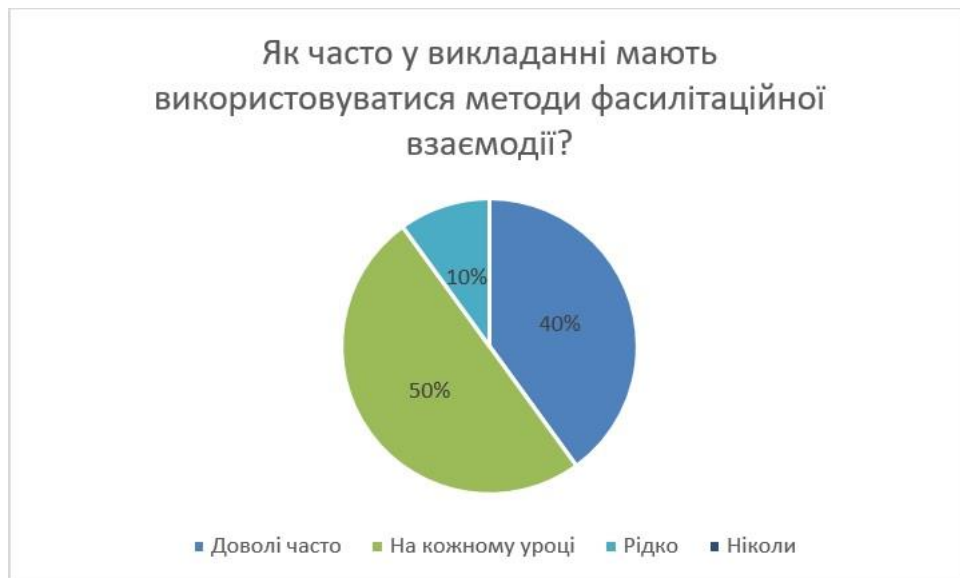

Рис. 3.4. Як часто у викладанні мають використовуватися методи фасилітаційної взаємодії?

Згідно з даними рис. 3.5 найбільш ефективними методами фасилітаційної взаємодії при вивченні предмета є: 33% – мозковий штурм, 30% – групові дискусії, 27% – рольові ігри та 10% – кейс-методи.

Рис. 3.5. Які методи фасилітаційної взаємодії сприяють кращому сприйманню школярами нової інформації?

На запитання «Розв’язанню яких завдань сприяє фасилітаційна взаємодія» були отримані наступні відповіді: 83% респондентів зазначили «створення умов конструктивної взаємодії із суб’єктами навчально-виховного процесу», 77% – «активізації комунікативної діяльності учнів», 70% – «забезпечення сприятливого морально-психологічного клімату». На думку

67% опитаних фасилітаційна взаємодія сприяє підвищенню позитивної мотивації учнів і 40% обрали варіант «вирішення й запобігання конфліктним ситуаціям взаємодії» (рис. 3.6).

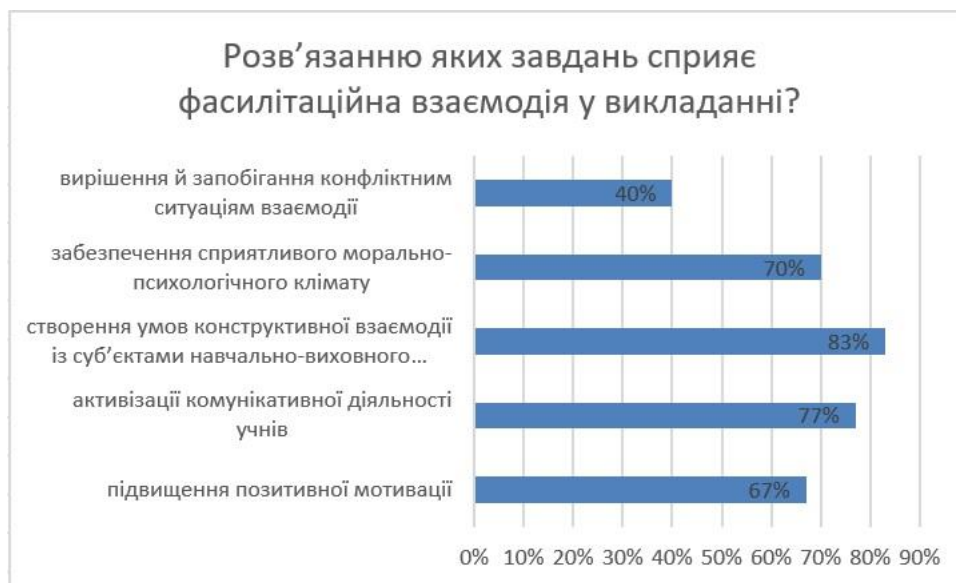

Рис. 3.6. Розв'язанню яких завдань сприяє фасилітаційна взаємодія у викладанні?

Згідно з даними, представленими на рис. 3.7 можемо констатувати наступне: 63% респондентів проходили курси/підвищення кваліфікації щодо фасилітації, 37% – ні.

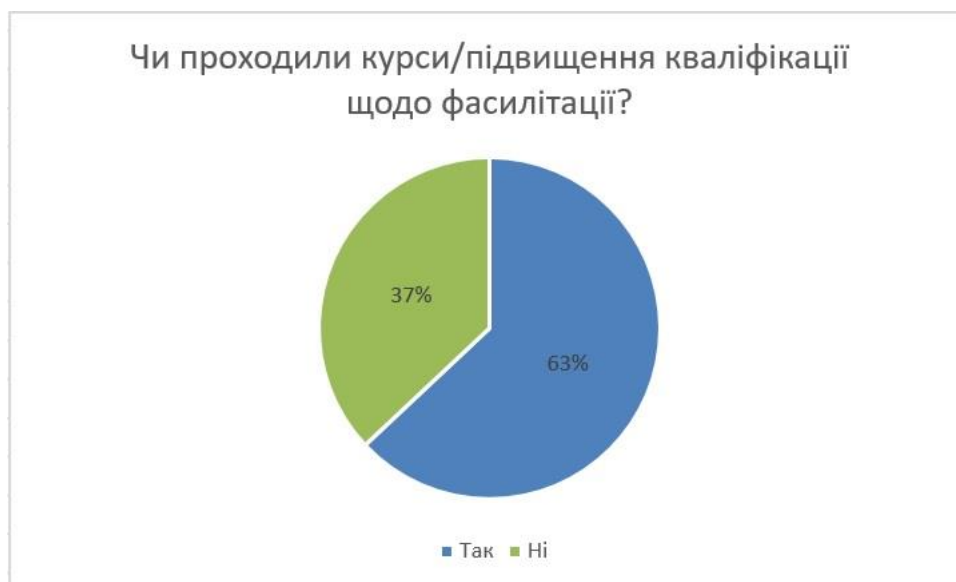

Рис. 3.7. Чи проходили курси/підвищення кваліфікації щодо фасилітації?

Отже, проведене анкетування дає змогу констатувати, що вчителі готові впроваджувати фасилітаційний підхід у викладанні основ здоров'я.

3.2. Розробка уроків з використанням фасилітаційного підходу

Відповідно до поставлених завдань, нами було розроблено два конспекти уроків з використанням фасилітаційного підходу.

Урок 1.

Тема: Вплив воєнних дій та терористичних актів на навколишнє середовище. Хімічне, біологічне, радіологічне забруднення, пов'язане з НС техногенного та соціального походження. Класифікація небезпечних хімічних речовин.

Мета:

початкова: сприяти усвідомленню поняття екологічної безпеки, систематизувати знання про вплив забруднення навколишнього середовища на здоров'я, спонукати до формування в учнів твердих переконань про важливість дотримання екологічних принципів;

розвивальна: розвивати навички спостережливості та здатність встановлювати пріоритети;

виховна: виховувати свідоме розуміння щодо збереження якості довкілля.

Тип уроку: комбінований

Форми і методи: групова, індивідуальна, фронтальна .

Обладнання: підручники, наочні матеріали, роздатковий матеріал, комп'ютер, дошка.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Привітання з учнями, перекличка та наведення учнів на позитивний настрій.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ ТА МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

«Мозковий штурм». Обговорення проблемної ситуації: Затоплення річкою призвело до занурення в воду численних будинків і вулиць, і потоки нечистої та холодної води сягали до вершин одноповерхових будівель. Люди

шукали порятунку на високих поверхах будівель, дахах і навіть на вершинах високих дерев. За допомогою човнів рятувальники вивозили людей з зони катастрофи. Як можна назвати таку ситуацію? Як вона виникла? Як слід діяти в подібних обставинах?

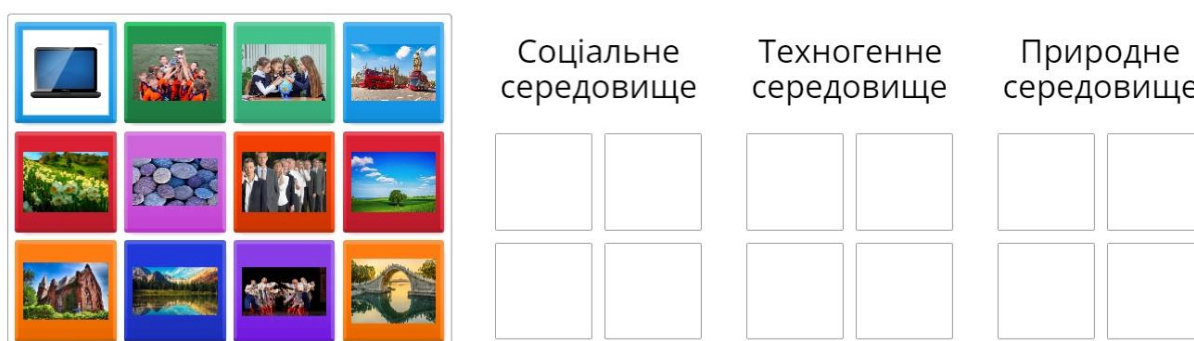
III. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Розповідь вчителя з елементами бесіди.

Надзвичайні ситуації соціального, природного й техногенного походження, причини їхнього виникнення.

Перш ніж розпочинати вивчення НС, пропоную зіграти в гру «Навколишнє середовище» <https://wordwall.net/uk/resource/36725596/> (рис. 3.8), що дозволить нам розібратися з видами навколишнього середовища.

0:27

Здати відповіді

Рис. 3.8. Приклад гри «Види навколишнього середовища»

Розібравшись з видами навколишнього середовища, пропоную перейти безпосередньо до вивчення надзвичайних ситуацій навколишнього середовища.

Ознаки надзвичайної ситуації.

Ви вже маєте знання про надзвичайні ситуації, але давайте ще раз згадаємо, що надзвичайна ситуація (НС) – це подія, яка трапилася на певній території через аварію, природне катастрофічне явище, стихійну природну подію або інше негативне подією. Характеристики надзвичайної ситуації

охоплюють жертви серед населення, негативний вплив на здоров'я людей та оточуюче середовище, значні матеріальні втрати та порушення умов для проживання людей.

Основні види НС.

Несподівані обставини, які перевищують звичайні умови та можуть заподіяти шкоду як людському здоров'ю, так і матеріальним благам, можуть бути віднесені до категорії надзвичайних ситуацій (НС). В Кодексі цивільного захисту України НС приписані до певних категорій в залежності від їх походження, масштабу наслідків та розповсюдження. Відповідно до цього виділяються такі типи НС: техногенні, природні, соціальні та воєнні. Надзвичайні ситуації можуть мати різний рівень, такий як державний, регіональний, місцевий або об'єктовий, який залежить від виключних обставин та діапазону технічних та матеріальних ресурсів, що використовуються для їх подолання.

НС на державному рівні визначається як подія, що охоплює території двох чи більше регіонів України та може потенційно розповсюдитися на територію інших держав.

НС на регіональному рівні охоплює території двох чи більше районів або міст обласного підпорядкування.

НС на місцевому рівні виникає, коли подія виходить за межі території потенційно небезпечного об'єкта та створює загрозу навколишньому середовищу, сусіднім населеним пунктам та інженерним спорудам.

Ознаками надзвичайної ситуації є:

- постраждали люди;
- можливість смертельних наслідків або загроза життю;
- серйозне погіршення стану здоров'я осіб;
- суттєві ускладнення умов для забезпечення життєдіяльності;
- серйозні негативні впливи на навколишнє природне середовище;
- значні матеріальні збитки.

Серед подій, які можуть бути класифіковані як техногенні надзвичайні ситуації, можна зазначити наступне:

- катастрофи транспортних засобів, включаючи поїзди для вантажів та пасажирів, аварії на морських та річкових транспортних засобах, а також надзвичайні ситуації на магістральних трубопроводах;
- виникнення пожеж, вибухів або загроза виникнення;
- аварії, при яких виникає можливість викиду біологічно, хімічно або радіоактивно небезпечних матеріалів;
- інциденти на електростанціях.
- інциденти, що стосується комунальних життєзабезпечувальних систем, зокрема аварії у каналізаційних мережах, водопостачальних системах і системах опалення;
- прориви гребель, дамб, шлюзів та інших подібних споруд.

До природних катастрофічних подій можуть бути віднесені:

- різні види природних небезпечних явищ, зокрема геологічні – землетруси, виверження вулканів, осипи, пилові бурі, обвали і зсуви;
- метеорологічні – сильний дощ, злива, снігопад, ожеледь, бурі, урагани, торнадо, смерчі і град;
- морські гідрологічні – тропічні циклони, цунамі, напір криги і сильні коливання рівня моря;
- гідрологічні – повені, водопілля, низькі рівні вод та затори;
- природні пожежі – у лісах, хлібних і степових масивах, торф'яних болотах і глибоких горючих копальнях;
- інфекційні захворювання у людей – як окремі випадки, так і групові інфекційні захворювання;
- захворювання у сільськогосподарських тварин – хвороби і шкідники, що пошкоджують рослини.

До числа НС екологічного спрямування можна віднести наступні явища:

- надзвичайні зсуви та обвали земної поверхні, забруднення ґрунту наявністю важких металів, радіонуклідів та інших руйнівних матеріалів, а також опустелювання значних територій;
- перевищення вмісту шкідливих домішок в атмосфері, кислотні опади, гнилі та руйнування озонового шару атмосфери;

- відсутність питної води та складнощі у підтриманні екологічної рівноваги через забруднення довкілля.

Надзвичайна ситуація соціального характеру – це стан на певній території, що виник унаслідок небезпечних соціальних подій, що призвели до людських жертв, пошкодження здоров'я або навколишнього середовища та значних матеріальних втрат. Факторами таких надзвичайних ситуацій можуть бути безробіття, інфляція, терористичні акти, кризи у владі, проблеми з продовольством, низький рівень соціального забезпечення, корупція і т. д.

Серед соціальних надзвичайних ситуацій можна відзначити конституційні порушення, напади зі зброєю, захоплення та утримання важливих суспільних об'єктів, вибухові пристрої, їх розміщення у громадських місцях, а також випадки збору та викрадення зброї тощо.

До ситуацій воєнного характеру варто віднести обставини, що виникають в результаті застосування різновидів зброї, будь то масового ураження або звичайної зброї. Війна представляє собою конфліктну ситуацію, коли різні політичні сили змагаються за території або владу, використовуючи зброю. В умовах війни переважає використання зброї, яке охоплює всі аспекти життя суспільства. Паралельно з військовими операціями відбуваються політичні, дипломатичні, економічні, інформаційні та інші види боротьби. Війна супроводжується масовою агресією, руйнуванням населених пунктів, високою смертністю і втратами серед населення. Поза загибеллю людей, негативними наслідками війни є гуманітарна криза, включаючи голод і епідемії.

Давайте ознайомимось з кожним явищем трішки краще, зігравши в гру <https://learningapps.org/4974809> (рис. 3.9).

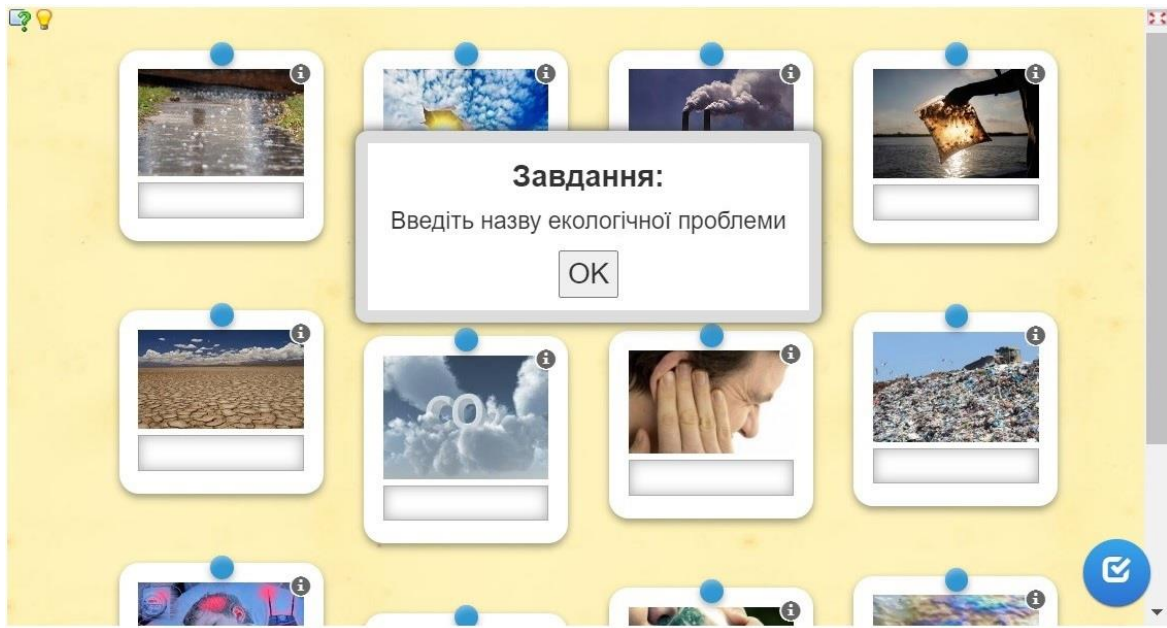

Рис. 3.9. Приклад гри «Види надзвичайних ситуацій»

IV. ПЕРВИННА ПЕРЕВІРКА ЗАСВОЄННЯ І ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ

1. Тренувальна вправа «Правда чи ні?».

Полягає у тому, що учні відповідають на запитання вчителя шляхом позначення «так» або «ні»:

- 1) Чи можна зменшити кількість забруднень повітря, використовуючи електромобілі замість автомобілів, що працюють на бензині?
- 2) Чи можна запобігти спалюванню опалого листя дерев, що завдає шкоди повітрю, використовуючи його для виготовлення компосту?
- 3) Чи можуть кислотні дощі покращити родючість ґрунту і підвищити врожайність?
- 4) Чи можна запобігти екологічному знищенню лісів за допомогою відтворення відновлюваних деревних ресурсів?
- 5) Чи сприяє збереженню природних умов для життя на Землі підтримання балансу природи та використання екологічно чистих технологій?

2. Вправа «Аукціон ідей». Проводиться в парах і передбачає наступні кроки:

- Об'єднайтеся у пари та запропонуйте власні концепції для зменшення негативного впливу на атмосферу.

- Поділіться найцікавішими ідеями з вашої точки зору і обговоріть їхню практичну реалізацію.

3. Вправа «Сортування за групами» <https://wordwall.net/uk/resource/> (рис. 3.10)

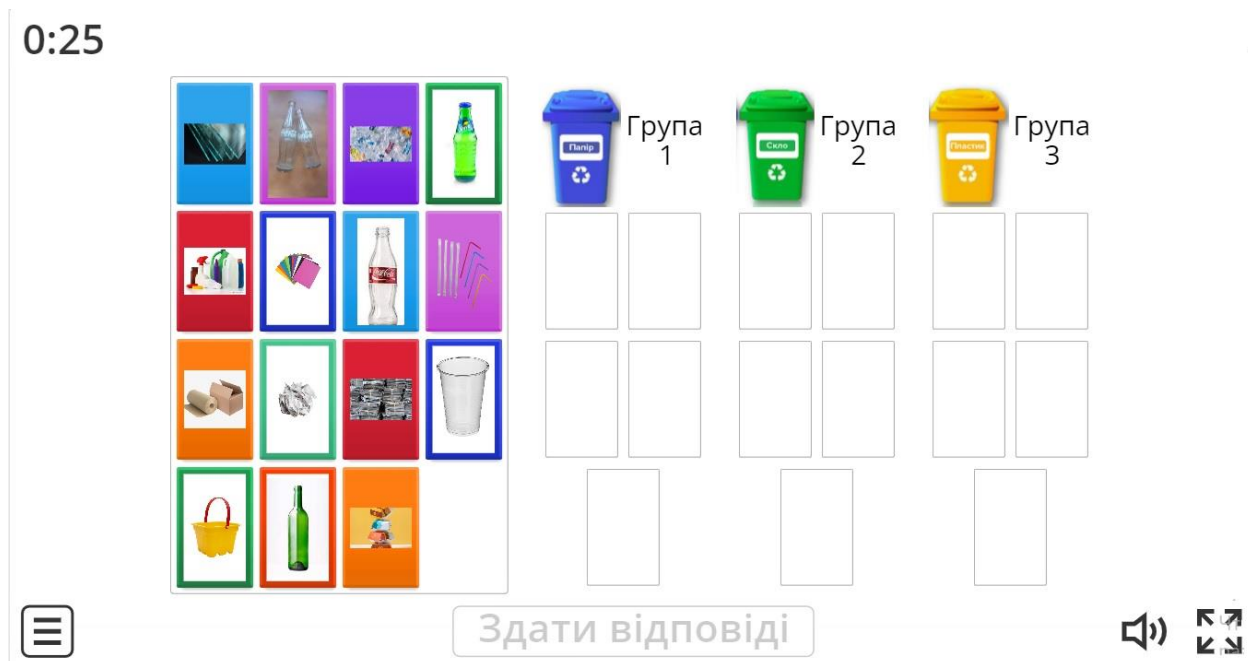

Рис. 3.10. Вправа «Сортування за групами»

V. ПІДСУМОК УРОКУ

Рефлексія «Ланцюжок побажань»

Учням запропоновано утворити «ланцюжок» і по черзі обговорити результати колективної співпраці, використовуючи символ уроку – глобус.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- опрацювати матеріал підручника щодо вивченої теми (§ 16);
- написати твір-роздум «Яку планету я залишу для майбутніх поколінь?».

Урок 2.

Тема: Безпека харчування в умовах ситуацій воєнного стану.

Мета:

навчальна: визначити основні аспекти безпеки харчування під час воєнного стану та структурувати інформацію про вибір продуктів харчування;

розвивальна: познайомити з традиційними і сучасними системами харчування і сприяти формуванню переконань щодо переваг здорового

способу життя, який сприяє фізичному, психічному, соціальному та духовному розвитку людини, враховуючи її індивідуальні особливості;

виховна: виховувати усвідомлену потребу в дотриманні правил здорового харчування для підтримання здоров'я.

Тип уроку: комбінований.

Форми і методи: групова, індивідуальна, фронтальна .

Обладнання: зображення смайлу «Радість», ілюстративний матеріал до теми уроку, схема до вправи «Асоціативний куц», схема «Традиційні і сучасні системи харчування», папір А2, клей, ножиці, кольорові ілюстровані журнали, мультимедійні засоби та презентація.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Учитель прикріплює на дошці смайл «Радість» і бажає всім гарного настрою, легкого засвоєння теми.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ ТА МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Фронтальне опитування (мультимедійний супровід) (рис. 3.11)

- Згадайте, які компоненти харчування необхідні для нормальної функціонування людського організму?
- Перерахуйте основні джерела білків, жирів, вуглеводів, мінеральних речовин, вітамінів і води.

Рис. 3.11. Складові їжі

III. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Стан нашого здоров'я визначається більше нашими звичками та харчуванням, ніж лікарськими методами (Джон Леббок, британський енциклопедист, біолог)

Людина народжується здоровою, всі хвороби приходять з їжею (Гіппократ, давньогрецький лікар)

Ми живемо не для того, щоб їсти, а їмо для того, щоб жити (Сократ, давньогрецький філософ)

1. Вправа «Асоціативний куш»

Складання на дошці схеми за асоціаціями учнів до поняття «безпека харчування» (рис. 3.12).

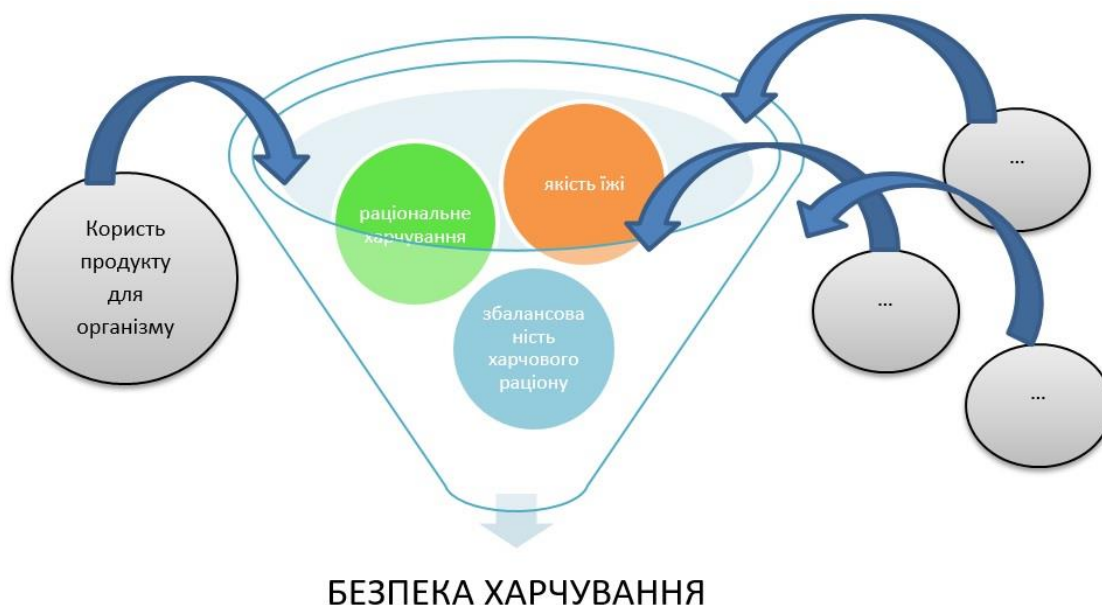

Рис. 3.12. Схема до поняття «Безпека харчування»

2. Міні-лекція «Вибір харчових продуктів як основа безпеки харчування»

Однією з основних складових системи збереження здоров'я є безпечне харчування. Правильне харчування сприяє покращенню стану організму людини, однак нездорова їжа може викликати хвороби. Щоб запобігти негативним наслідкам, необхідно освоїти основи безпечного харчування та навчитися оцінювати якість їжі.

Якість продуктів можна визначити за їх зовнішнім виглядом, оскільки це може розповісти про терміни зберігання та умови приготування. Також якість їжі можна визначити за запахом, оскільки більшість прогінених продуктів мають неприємний аромат. Якщо людина вже розпочала приймати їжу, смакові рецептори також можуть допомогти оцінити її якість.

Необхідно уважно перевіряти інформацію, надруковану на упаковці продуктів, особливу увагу звертаючи на дату їхнього виготовлення і строк придатності. Важливо уникати вживання продуктів, що перевищили термін придатності.

Коли ви відвідуєте заклади громадського харчування, важливо завжди переконуватися, що там дотримуються високих стандартів чистоти та відповідають санітарним вимогам. Не рекомендується купувати їжу на запыленій вулиці або від продавців, які не мають можливості вимити руки.

3. Інформаційне повідомлення «Десять найкращих продуктів» (ілюстративний супровід)

Серед продуктів, які можуть негативно впливати на здоров'я, виділяються такі:

- Вироби з тіста, такі як торти і печиво.
- Готові страви фаст-фуду та швидкого приготування, наприклад, локшина.
- Жувальні цукерки, пастила, а також продукти типу «мейбони» і «чупа чупси».
- Чіпси, які представляють собою комбінацію вуглеводів і жирів у фарбованій оболонці зі смаковими добавками.
- Газовані напої, особливо солодкі.
- Шоколадні батончики.
- Ковбасні вироби.
- М'ясо з високим вмістом жиру, яке може сприяти утворенню холестеринових бляшок на судинах і прискорювати старіння організму.
- Майонез, який містить значну кількість жирів, вуглеводів, фарбників та підсолоджувачів.
- Сіль, яка може впливати на артеріальний тиск, порушувати солекисловий баланс в організмі та сприяти накопиченню токсинів.

Серед корисних продуктів харчування виділяються такі:

- Помідори займають перше місце у списку корисних продуктів. Це завдяки їхньому високому вмісту антиоксидантів, таких як лікопени і вітамін С. Дослідження підтверджують, що помідори сприяють здоров'ю серцево-судинної системи і можуть запобігти розвитку раку.

- Вівсяна каша розмістилася на другому місці у списку. Вона багата на вітамін Е, протеїни і клітковину, які важливі для правильної функції організму.
- Ківі займає третє місце серед корисних продуктів. Ці фрукти багаті вітамінами А, С і Е, а також містять жирні кислоти омега-3 в їх насінні.
- Чорний виноград розмістився на четвертому місці. Його антиоксиданти флавоноїди можуть запобігати розвитку раку і сприяти здоров'ю серця.
- Апельсини займають п'яту позицію. Вони містять велику кількість вітаміну С і пектинів, які сприяють зниженню рівня шкідливого холестерину.
- Броколі мають високу концентрацію антиоксидантів і розташовані на шостому місці.
- Авокадо містить жирні кислоти, які сприяють стабілізації рівня цукру в крові.
- Часник містить аліцин, який допомагає знизити кров'яний тиск.
- Оливкове масло, багате антиоксидантами, займає десяте місце.
- Яблука містять велику кількість флавоноїдів, які захищають організм від вільних радикалів і борються з запальними процесами.

Звісно, це ще не повний спектр продуктів харчування, які можуть бути шкідливими або корисними. Але ТОП-10, наведений вище, варто враховувати, якщо ви маєте намір дбати про своє здоров'я!

Пропоную вам зіграти в гру «Корисна та шкідлива їжа» <https://wordwall.net/uk/resource/51964762> (рис. 3.13)

0:03

Рис. 3.13. Приклад гри «Корисна та шкідлива їжа»

ІV. ПЕРВИННА ПЕРЕВІРКА ЗАСВОЄННЯ І ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ

1. Запитання до класу.

Омар Хайям в одному зі своїх рубаї висловлює думку:

«Щоб жити розумно, треба багато знати.

Перше правило, що завжди пам'ятати:

Ліпше бути голодним, ніж їсти погано,

Ліпше бути самотнім, ніж поганих друзів мати».

Чому, на вашу думку, відомий поет звертає увагу на питання харчування?

2. Гра «Цей продукт можна їсти...» (рис. 3.14)

<https://wordwall.net/uk/resource/52539709/>

0:05

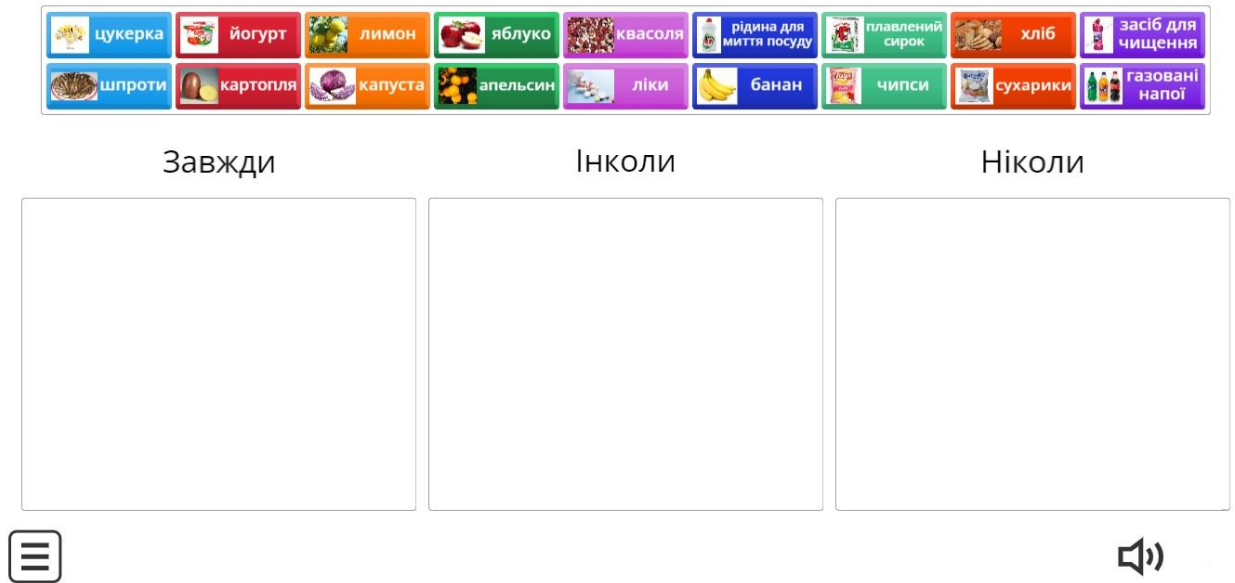

Рис. 3.14. Приклад гри «Цей продукт можна їсти...»

3. Гра «Розподіл продуктів харчування на групи» (рис. 3.15)

<https://wordwall.net/uk/resource/37900644/>

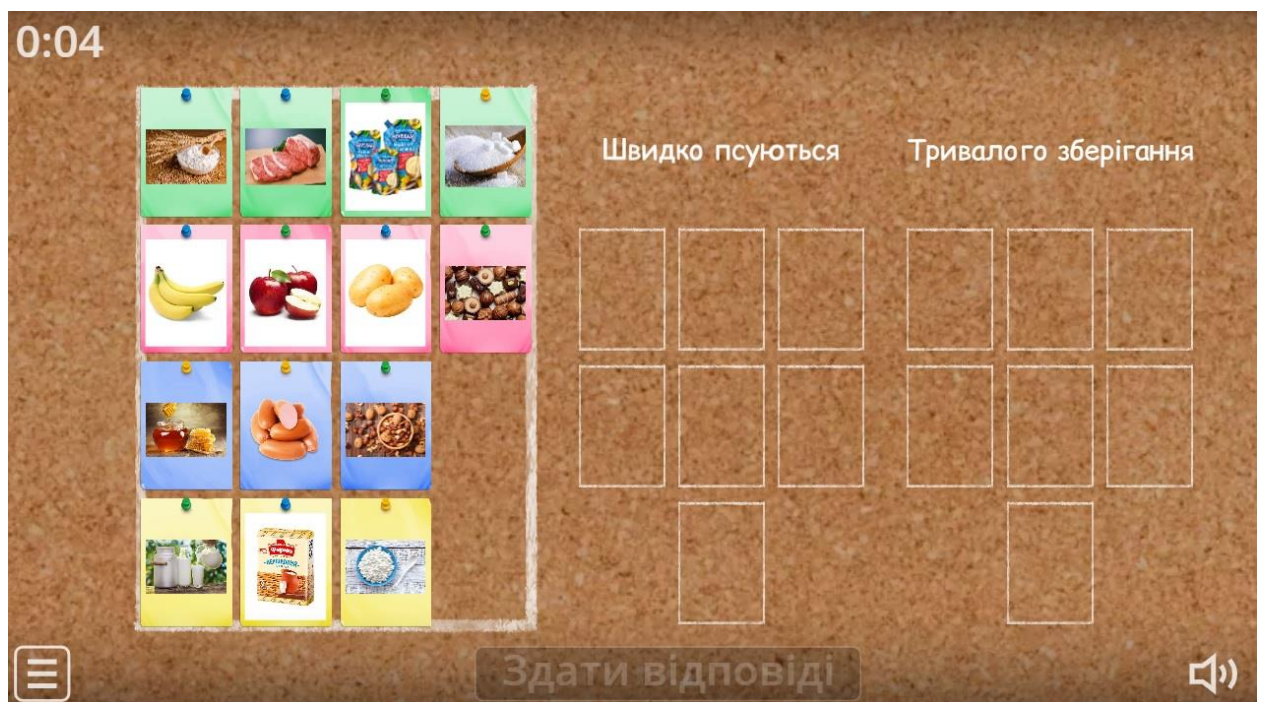

Рис. 3.15. Приклад гри «Розподіл продуктів харчування на групи»

V. ПІДСУМОК УРОКУ

Оберіть «Смайл уроку» серед наведених (рис. 3.16). Обґрунтуйте свій вибір.

Рис. 3.16. Смайл уроку

Символи зображень смайликів дозволяють учням виражати свої погляди на урок, розповідати про зміни у своєму настрої або коментувати результати своєї роботи. Дана можливість дасть змогу вчителю оцінювати можливі недоліки та знаходити індивідуальний підхід до кожного учня в майбутньому.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- опрацювати матеріал підручника щодо вивченої теми (§ 18);
- розробити стратегію для поліпшення свого харчування, зосереджуючись на використанні природних продуктів та обмежуючи вживання солі та цукру.

3.3. Результати задоволеності учнів уроками із фасилітаційним підходом

Під час вивчення шкільного курсу «Основи здоров'я» нами проведено анкетування учнів щодо засвоєння матеріалу уроків, проведених із застосуванням фасилітаційного підходу та традиційних уроків. Анкетування проведено у двох групах (І група – експериментальна, уроки проводилися із застосуванням фасилітаційного підходу; ІІ група – контрольна, тобто мали традиційні уроки) у два етапи: І етап – після вивчення теми при традиційному вивченні предмету; ІІ етап – після вивчення теми із застосуванням фасилітаційного підходу. Було опитано 36 учнів.

Результати опитування школярів щодо вивчення предмету «Основи здоров'я» із застосуванням фасилітаційного підходу представлений у таблицях 3.1– 3.3.

Табл. 3.1

Чи сприяє фасилітативний підхід кращому засвоєнню навчального матеріалу?

I етап		II етап	
ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Так – 36,7%	Так – 26,7%	Так – 66,7%	Так – 33,3%
Ні – 63,3%	Ні – 73,3%	Ні – 33,3%	Ні – 66,7%

Як бачимо з табл. 3.1 на другому етапі в експериментальній групі на 30% зросла кількість учнів (з 36,7% до 66,7%) котрі вважають, що фасилітаційні прийоми на уроці «Основи здоров'я» сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, навчатися на їх думку стало цікавіше та простіше.

Аналіз результатів наведених в табл. 3.2 свідчить про те, що фасилітаційний підхід у викладанні сприяє не лише засвоєнню навчального матеріалу, а й відіграє ключову роль у створенні сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі.

Табл. 3.2

Чи сприяє фасилітативний підхід створенню сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі?

I етап		II етап	
ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Так – 30,0%	Так – 36,7%	Так – 76,7%	Так – 40,0%
Ні – 70,0%	Ні – 63,3%	Ні – 23,3%	Ні – 60,0%

Таким чином, спостерігається суттєве зростання кількості учнів експериментальної групи (з 30,0% до 76,7%), котрі зазначили, що фасилітативний підхід на уроках сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі.

Наступне запитання дало змогу виявити, чи має на думку учнів фасилітаційний підхід у викладанні переваги над традиційними методами (табл.3.3)

Чи має фасилітаційний підхід у навчанні переваги над традиційним методом?

I етап		II етап	
ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Так – 40,0%	Так – 36,7%	Так – 80,0%	Так – 40,0%
Ні – 60,0%	Ні – 63,3%	Ні – 20,0%	Ні – 60,0%

Аналіз результатів наведених в табл. 3.3 дає змогу констатувати зростання кількості учнів в експериментальній групі (з 40,0% до 80,0%), котрі вважають, що фасилітаційний підхід у навчанні має суттєві переваги над традиційним методом.

Отже, за результатами проведеного анкетування щодо впровадження фасилітативного підходу під час вивчення предмету «Основи здоров'я» можемо констатувати наступне: фасилітаційний підхід активізує учнів до роботи на уроках, забезпечує краще засвоєння навчального матеріалу, а також сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі.

Таким чином, впровадження фасилітаційного підходу під час вивчення предмету «Основи здоров'я» виявляється дуже обіцяючим і корисним для навчання учнів. З цього підходу виходять ідеї активної ролі вчителя як сприяючого фасилітатора, який сприяє самостійному навчанню та розвитку критичного мислення учнів. Однією з ключових переваг фасилітативного підходу є стимулювання учнів до активності, самостійності та відповідальності за власне навчання та здоров'я. Вчителю доручається виявити і підтримувати інтереси учнів, сприяючи їхньому самовизначенню та відкриттю нових знань у сфері здоров'я. Крім того, фасилітаційний підхід сприяє більш глибокому розумінню матеріалу та його практичному застосуванню в житті учнів. Він покликаний розвивати критичне мислення, аналітичні та комунікативні навички, що є важливими компетенціями в сучасному світі. Отже, впровадження фасилітаційного підходу під час вивчення предмету «Основи здоров'я» сприяє більш якісному та ефективному

навчанню учнів, а також розвитку їхнього здорового способу життя та самостійності.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літературних джерел дозволив узагальнити термін «фасилітаційна взаємодія», під яким розуміємо педагогічний процес, спрямований на підвищення результативності спільної діяльності та активізацію всебічного розвитку її учасників, створення оптимальних умов для їх власної самореалізації та повного розкриття особистісного потенціалу за допомогою адекватної організації цього процесу з боку педагога та виявлення ним професійних навичок і характеристик.

2. На підставі аналізу проведених досліджень сформульовано ключові критерії для розробки педагогічного сприяння в рамках принципу фасилітації: прояв розуміння і прийняття здобувача освіти таким, яким він є, і активне сприяння йому в осмисленні власного потенціалу; орієнтація навчального вмісту на задоволення глибоких екзистенційних потреб майбутнього педагога, включаючи свободу вибору власного шляху, особисті погляди та творчу самореалізацію; гарантування кожному учаснику освітнього процесу, незалежно від віку, педагогічного досвіду та інших факторів, права на вираження індивідуальних характеристик, думок та поглядів; надання можливості включити особистий досвід здобувача освіти в контекст наукового змісту навчання. Забезпечення взаємодії формального навчання з неформальними та позаформальними видами освіти, громадськими організаціями, культурними центрами тощо; підкреслення важливості побудови, реалізації, рефлексії та оцінки навчання як особистісно орієнтованої діяльності.

3. Сучасний вчитель повинен мати фасилітаційні навички, які виникають з підґрунтя знань та умінь, та дозволяють організувати процес усвідомленого навчання та особистісного росту, використовуючи інноваційні методи, у контексті повного прийняття всіх учасників навчального процесу. Це підтримує їх у спрямованому та результативному саморозвитку. Саме такі умови створюють основу для розвитку ключової компетенції учнів – навичок навчання. Згідно з цим, ефективність впровадження педагогічної фасилітації

визначається прямою залежністю від рівня оволодіння вчителем фасилітаційними вміннями та навичками.

4. Встановлено особливості готовності вчителів основ здоров'я до використання фасилітаційного підходу у викладанні, яка перевірялася за допомогою анкетування. Аналіз результатів дав змогу констатувати, що вони готові впроваджувати фасилітаційний підхід у викладанні основ здоров'я. 50% респондентів вважають, що прийоми фасилітаційної взаємодії мають використовуватися вчителем на кожному уроці, доволі часто – відповіді 40%. На думку 67% опитаних фасилітаційна взаємодія сприяє підвищенню позитивної мотивації учнів і 40% обрали варіант «вирішення й запобігання конфліктним ситуаціям взаємодії». 63% респондентів проходили курси/підвищення кваліфікації щодо фасилітації, 37% – ні.

5. За аналізом календарного планування предмету «Основи здоров'я. 8 клас» встановлено, що інтегрований курс «Основи здоров'я» передбачає розвиток компетентності зі збереження здоров'я через набуття учнями навичок щодо збереження, підтримки та відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я тих, хто оточує їх. Головною метою інтегрованого предмету є виховання у учнів свідомого відношення до свого життя та здоров'я, засвоєння основ здорового способу життя та розвиток навичок, що сприяють безпеці життя та збереженню здоров'я.

6. При розробці уроків на обрані теми, нами було підібрано та використано наступні прийоми фасилітаційної взаємодії: інтерактивні ігри з інтернет ресурсів; вправа «Так» чи «ні?»; вправа «Аукціон ідей»; робота в парах; фронтальне опитування; вправа «Асоціативний кущ». Усі методи є сучасні, обрані з найкращих тренінгових практик та відповідають віку школярів.

7. Розробка та впровадження уроків з використанням фасилітаційних прийомів дають змогу констатувати наступне: фасилітаційний підхід активізує учнів до роботи на уроках та забезпечує краще засвоєння навчального матеріалу (66,7% з опитування школярів), а також сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі

(76,7% з опитування школярів). Окрім того 80,0% школярів вважають, що фасилітаційний підхід у навчанні має суттєві переваги над традиційним методом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамська З. М. Культурологічна парадигма як методологічна основа розвитку фасилітативних здібностей майбутнього психолога. *Психологія особистості*, 2017. № 1. С. 51-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2017_1_9 (дата звернення 05.09.2023).
2. Березка С. В. Педагогічна фасилітація у ЗВО: теоретичні аспекти підготовки особистості викладача. *Теорія і практика сучасної психології*, 2019. № 4, Т. 2. С. 5–9.
3. Волошко Г. В. Фасилітативний підхід у діяльності викладача як сучасний напрям реформування вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2016. № 9 (63). С. 96–106.
4. Волошко Г. В. Фасилітативний підхід як умова організації реверсивного навчання майбутніх педагогів. Теорії та технології інноваційного розвитку професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті концепції «Нова українська школа» : монографія / за заг. ред. А. А. Сбруєвої. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С. 61–82.
5. Воробйова Є. Роль менеджера-фасилітатора в системі організаційного розвитку. *Лідер. Еліта. Суспільство*, 2019. №2. С. 59–70.
6. Галіцан О. А. Сутність і структура педагогічної фасилітації вчителя: електронне наукове фахове видання «Народна освіта». URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/9/statti/galican.htm (дата звернення 11.09.2023).
7. Галіцан, О. А., Курлянд, З. Н. Детермінанти підготовки майбутніх вчителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності. *Теорія і методика професійної освіти*, 2020. № 21. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/21/part_1/38.pdf (дата звернення 11.09.2023).
8. Гарькавець С. О. Координати психологічного виміру фасилітативної компетентності педагога. *Освіта на Луганщині*, 2016. № 1 (42). С. 4–6.

9. Грабовенко Н. В. Формування психолого-фасилітативної компетентності педагога як складова його професіоналізму. Сучасні аспекти модернізації освіти в Україні : стан, проблеми, тенденції розвитку: матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 7 грудня 2018 р.). Київ, 2018. Т. 7. С. 321–324.
10. Гур'янова О. В. Використання творчої педагогічної взаємодії на заняттях із технологій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер : Педагогічні науки, 2014. Вип. 1. С. 99–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2014_1_17 (дата звернення 05.09.2023).
11. Гура Т. В. Педагогічна фасилітація - механізм розвитку лідерського потенціалу студентів в умовах технічного університету. *Теорія і практика управління соціальними системами*, 2014. № 3. С. 32–44.
12. Календарно-тематичне планування "Основи здоров'я. 8 клас". URL: <https://naurok.com.ua/kalendarno-tematichne-planuvannya-osnovi-zdorov-ya-8-klas-za-onovlenoyu-programoyu-2022-r-298302.html> (дата звернення 10.04.2023).
13. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) (Постанова N 12/5-2 від 22.11.2001, м. Київ). URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text (дата звернення 10.04.2023).
14. Ліннік О. О. Модель системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки, 2017. № 8. Ч. II. С. 150–158.
15. Луценко Є. В. Підготовка майбутніх менеджерів організацій до реалізації функцій фасилітатора у професійній діяльності.: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Є. В. Луценко; Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2020. 206 с.
16. Молдованов А. В. Аспектний аналіз проблеми фасилітації. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 9(27). С. 293–302.

17. Нова українська школа (концептуальні засади реформування середньої школи). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed> (дата звернення 03.09.2023).
18. Прокопенко І. А. Готовність учителя до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 68. Том 2. С. 136–141.
19. Прокопенко І. А. Система підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти: автореферат дисертації ... доктора педагогічних наук: 13.00.04 / І. А. Прокопенко; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків : Мітра, 2021. 40 с.
20. Прокопенко І. А. Форми, методи та прийоми організації фасилітаційної взаємодії. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2019. Вип 6 (98). С. 357–367.
21. Прокопенко І. А. Система підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. А. Прокопенко; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. - Харків : Мітра, 2021. 526 с.
22. Просіна О. Фасилітація як інноваційна технологія в навчально-виховному процесі. *Педагогіка вищої та середньої школи*, 2014. Вип. 40. С. 224–229.
23. Розенберг, Маршалл. Ненасильницьке спілкування: мова життя. Х.: Ранок. 2020.
24. Романишина О. Я., Бигар Г. П. Педагогічні технології розвитку фасилітації майбутніх фахівців гуманітарного профілю. *Теорія і методика виховання : науково-педагогічний вісник*, 2018. Вип.10. С. 41–44.

25. Сорочан Т. І. Формування фасилітаційної компетентності майбутнього педагога професійного навчання. *Обрії*, 2015. № 2(41). С. 73–75.
26. Фокша О. М. Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2019. 239 с.
27. Фокша О. М. Теоретичний аналіз проблеми формування фасилітаційної компетентності в майбутніх учителів. *Науковий часопис імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 2018. №60, С. 203 –207.
28. Хупавцева Н. Місце фасилітації у структурі пізнавальної діяльності на уроках англійської мови в закладах середньої освіти. *Проблеми сучасної психології*. Вип. 48. С. 293-312. 2020. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-48> (дата звернення 03.09.2023).
29. Шевченко К. О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки*, 2014. Вип. 2.13. С. 258–263.
30. Prokopenko A. I, Prokopenko I. A. Preparation of future teachers of the New Ukrainian School on the basis of facilitation interaction. Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School : monograph / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague : Oktan Print, 2020. 674 pp. P. 237–247.
31. Prokopenko I. A. Facilitation qualities of the future teacher. *Journal of Education, Health and Sport*. 2020. Vol. 10 (9). P. 1018-1028. eISSN 2391-8306. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/JEHS.2020.10.09.120> (дата звернення 17.09.2023).